

Beschermvrouwe H.M. de Koningin

Ereleden

Mevrouw dr. E. Frederiks, 1994
Mr. W. baron van Dedem, 2002
Mr. J.M. Boll, 2009

BESTUUR

Dr. M. Sanders, *voorzitter*
Drs. C.O.A. baron Schimmelpenninck
van der Oije, *vice-voorzitter*
Mevrouw mr. A.A. van Berge, *secretaris*
Drs. A.A. Fock, *penningmeester*
Drs. F.J. Duparc
Prof. dr. R.E.O. Ekkart
Mevrouw prof. dr. C.W. Fock
Prof. dr. P.A. Hecht
Mevrouw mr. E.M.L. Moerel
Drs. W.M.J. Pijbes
Mevrouw mr. drs. T.S.M. van Schie
Dr. C.B. Smithuijsen
Dr. E.J. van Straaten
Mevrouw L.C.E. van Tets-van
Tienhoven
Jhr. M.A. van Weede

RAAD VAN ADVISEURS

Prof. dr. J.N.M. van Adrichem
Prof. dr. J. Th. M. Bank
Mevrouw drs. E. Barents
Prof. dr. C. Blotkamp
Mevrouw prof. dr. C.A. Chavannes-
Mazel
Prof. dr. M. Forrer
Mr. Th. Groenewald
Mr. F.A.J. van Hall
Mr. H.F. Heerkens Thijssen
Drs. J.J. Heij
Drs. J.H. van Heijningen Nanninga
Mevrouw drs. A.J.W.C.M. Hopmans
Drs. B.F. van Ittersum
J.M.N. Leighton
Mevrouw drs. D.H.A.C. Lokin
Drs. G. Luijten
Prof. dr. V. Manuth

Mr. A.R.T. Odle
Dr. D. Overbosch
Mevrouw dr. H.H. Pijzel-Dommisse
Mr. L. R. J. ridder van Rappard
Mr. S.A. Reinink
Dr. P.H. Rem
Drs. K.J.J. Schampers
Prof. dr. P. Schnabel
Drs. P.J. Schoon
Mevrouw dr. M.F. Simon Thomas
A.L. Stal
A.G.L. Strengers
Drs. C. baron van Tuyll van
Serooskerken
E.W. Veen
Mevrouw ir. M.L.W. Vehmeijer-
Verloop
Mevrouw mr. P.H.E. Voûte
Drs. W. Weijland

VERENIGING REMBRANDT

Denneweg 124
2514 CL Den Haag
T: 070-427 17 20
F: 070-427 19 40
E: bureau@verenigingrembrandt.nl
www.verenigingrembrandt.nl

Bankrekeningnummers:
(contributie) 25 22 00 861
IBAN: NL 15 FTSB 0252 2008 61
(algemeen) 21 33 99 385
IBAN: NL 97 FTSB 0213 3993 85

BUREAU (9 – 13 UUR)

Drs. H.M. Blankenberg, *directeur*
Contacten *Musea/PR*
Mevrouw drs. F.M. Bijl de
Vroe-Verloop
Ledenadministratie
Mevrouw A.J.M. Devilee
Mevrouw M.R. Mangroelal
Projectmedewerker
Mevrouw J. C. Haverkate
Secretariaat
Mevrouw P. Taal

KLACHTENCOMMISSIE

FONDSENWERVING
Mr. D.H. Beukenhorst, *voorzitter*
Mevrouw mr. A.M.C. Marius-van
Eeghen, *secretaris*
Mevrouw mr. M.C. Scholten
Dr. J.M. de Groot
Mr. H. baron van Imhoff

Leden van de Vereniging Rembrandt
kunnen bij het secretariaat extra
Bulletins bestellen voor € 7,- per stuk
(excl. portokosten).

Colofon:

Redactie: Gardien Wuestman – Onderzoek
en tekstproductie, Utrecht
Ontwerp: van Rosmalen & Schenk, Amsterdam
Druk: Onkenhout BV, Almere

Omslag:

Landschap in de storm (detail)
Gerard van Nijmegen (1735-1808)
1804. Olieverf op paneel, 75 x 92 cm
Rijksmuseum Twenthe, Enschede

BankGiroLoterij

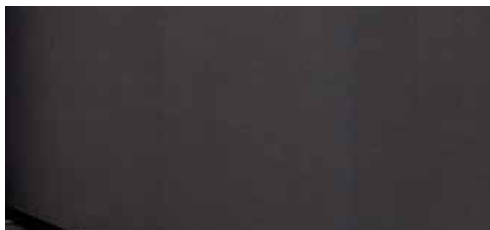
Het Bulletin van de Vereniging Rembrandt wordt mede mogelijk gemaakt door de Stichting Zabawas

De Vereniging Rembrandt is een particuliere organisatie, opgericht in 1883. Zij heeft als doel door het beschikbaar stellen van geldelijke middelen musea en andere openbare verzamelingen effectieve hulp te bieden bij het verwerven van kunstvoorwerpen.

INHOUD

-
- 4 **Leden in cijfers**
-
- 5 **Interactieve Rembrandtlesing: een ooggetuigenverslag**
Cas Smithuijsen
Dromen was toegestaan tijdens de laatste Rembrandtlesing. Vijf museummensen kregen de kans een pleidooi voor hun droomaankoop te houden. Maar wat vonden de toehoorders?
-
- 7 **Gedroomde aankopen Vereniging Rembrandt: een woord vooraf**
Peter Hecht
Inleiding uitgesproken op de Rembrandtlesing van 2010
-
- 10 **Nieuws van de Vereniging**
Vereniging Rembrandt, meer dan alleen financiële steun
-
- 12 **Verrassingen uit het openbaar kunstbezit**
Peter Hecht
22 studenten van Peter Hecht kregen de opdracht de geschiedenis van een 'verdwaald' schilderij te onderzoeken.
-
- 13 **Een 17de-eeuws schilderij in het Van Abbemuseum**
Monique Rakhorst
Tussen de moderne kunst in het Eindhovense Van Abbemuseum is een schilderij van Jan Miense Molenaer een onverwachte verschijning. Hoe is dit in deze verzameling beland?
-
- 16 **Ogenblik: een arm in de wolken**
Prof. dr. Henk van Os
Een wolkenlandschap van Yves Tanguy brengt Henk van Os in gedachten terug naar het Waalse stadje Binche.
-
- 33 **Hetzelfde schilderij, op een andere manier bekeken**
Bert Sliggers
-
- 34 **De meester van de Baroncelli-portretten, een buitenkans?**
Sjarel Ex
Als er een uitzonderlijk belangrijk schilderij op de markt komt, moet een museum daar snel op kunnen inspringen. Sjarel Ex vertelt over een koortsachtige zoektocht naar fondsen.
-
- 19/25 **Kunstvragen**
Vereniging Rembrandt lid Paul Somers
Titus lid Juliette Jonker-Duynstee
-
- 39 **Nieuws van de Vereniging**
Fondsen en leden
-
- 42 **Algemeen**
-
- FRIES MUSEUM, LEEUWARDEN**
- 17 **Vanitasstillevens**
Dirck de Horn, ca. 1650
-
- VELUWS MUSEUM NAIRAC, BARNEVELD**
- 20 **Zilveren avondmaalskan**
Onbekende zilversmid, Noord-Duitsland?, ca. 1640
-
- RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM**
- 22 **Speeldoos met vier kleinere dozen**
Vermoedelijk Gdansk (Danzig), Polen, ca. 1734
-
- RIJKSMUSEUM TWENTHE, ENSCHEDE**
- 26 **Landschap in de storm**
Gerard van Nijmegen, 1804
-
- KRÖLLER-MÜLLER MUSEUM, OTTERLO**
- 30 **Ultimate Painting No. 39**
Ad Reinhardt, 1960
-

Leden in cijfers

GEOGRAFISCHE SPREIDING

De Vereniging Rembrandt, opgericht door Amsterdamse notabelen, was aanvankelijk vooral een hoofdstedelijke aangelegenheid. En hoewel de Vereniging al in het jaar van oprichting ook het museum in Assen steunde, ging in de begintijd vrijwel alle steun naar het Rijksmuseum.

Hoe sterk de Vereniging destijds op Amsterdam was gericht, blijkt uit de felle discussies die in 1913 ontstonden naar aanleiding van de aankoop van vijf schilderijen op de veiling van de beroemde Haagse verzameling Steengracht. Gezien de herkomst van de stukken was het duidelijk dat een belangrijk deel naar het Mauritshuis zou gaan. Maar het behoud van de schilderijen was grotendeels te danken aan het Amsterdamse mecenaat, benadrukte het Bestuur van de Vereniging Rembrandt in haar jaarverslag. Met als argument dat 'Den Haag weliswaar meer gesteund heeft dan anders, maar toch niet bewezen heeft zeer veel prijs te stellen op het bezit der werken', adviseerde het Bestuur – met de Haagse stemmen van Cornelis Hofstede de Groot en Abraham Bredius tegen – de minister tenminste een van de vijf verworven schilderijen in het Rijksmuseum te plaatsen. De minister nam dit advies niet over en alle aankopen gingen naar het Mauritshuis.

De teleurstelling van de Amsterdammers werd enigszins verzacht door een gebaar van de toenmalige voorzitter van de Vereniging Rembrandt, de heer M.P. Voûte. Hij schonk het schilderij *Koning David* van Aert de Gelder, dat hij zelf op de veiling Steengracht had gekocht, aan het Rijksmuseum. Dit in de hoop dat leden ook bij een volgende gelegenheid 'zowel te Amsterdam als elders' bereid zouden zijn bij te dragen.

In de loop van de vorige eeuw spreidde het particuliere mecenaat van de Vereniging Rembrandt zich uit over heel Nederland.

Dit geldt zowel voor de leden, verspreid over de twaalf provincies, als voor de steun die de Vereniging geeft aan alle kunstmusea in Nederland. Zo werden de afgelopen twee jaar aankopen gesteund in Noord- en Zuid-Holland, Gelderland, Utrecht, Overijssel, Friesland, Zeeland, Noord-Brabant en Limburg.

Het aantal leden in een bepaalde provincie zal nooit een argument zijn voor de Vereniging Rembrandt om een aanvraag wel of niet te steunen – het gaat immers louter en alleen om de waarde die een aankoop toevoegt aan de collectie van dat museum. Dat neemt niet weg dat de Vereniging een groei van het totale ledenaantal toejuicht, waarbij in sommige provincies nog een grote slag te maken is!

Interactieve Rembrandtlesing

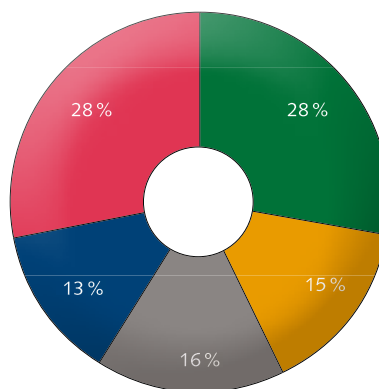
Een ooggetuigenverslag

In de aula van de Universiteit van Amsterdam verzamelden zich op dinsdag 23 november zo'n 200 mensen om de Rembrandtlesing te beluisteren en het bijbehorend beeldmateriaal te bekijken. Juist vanwege dat laatste is er onuitputtelijke stof voor de lezing. Jarenlang hielden museumdirecteuren uit binnen- en buitenland in het kader van de reeks Rembrandtlesingen een overwegend kunsthistorisch verhaal over een schilderij, een sculptuur of over een verzameling kunstwerken, meestal aanwezig in hun museum. Het publiek zat aandachtig te luisteren en te kijken, om daarna zwijgend en gesticht de ruimte te verlaten en de thuisreis te aanvaarden. In een boekje dat later werd toegezonden kon je het verhaal nog eens nalezen en nogmaals instemmen met de uitgedragen visie.

Maar ook de 127-jaar oude Vereniging Rembrandt gaat met haar tijd mee, en dat is niet zo moeilijk omdat juist de verenigingsstructuur met haar controlemechanismen haar scherp houdt. Die structuur, door menig verlicht politicoloog afgedaan als ondergestoofd en achterhaald, blijkt juist in dit tijdsgewricht uiterst innovatief te werken en daarmee een voorbeeld te zijn voor maatschappelijke organisatie. In de jaren tachtig van de vorige eeuw pleitte de socioloog Abram de Swaan al voor de herinvoering van het 'congregatieve model' in de culturele sector. Analoog aan het aanstellen van een predikant en het op orde houden van het kerkgebouw – beide verantwoordelijkheden van de gelovige gemeente – zou niet alleen de overheid, maar ook een collectief van kunstliefhebbers door gerichte aankopen en selectie van juiste functionarissen de zorg voor een gunstige ontwikkeling van het erfgoed op zich

moeten nemen. Maar in feite doen de leden van de Vereniging Rembrandt dat al vanaf 1883. Sindsdien stellen zij het door hen gemandateerde bestuur in staat mee te werken aan het verfraaien, verruimen en openbaar toegankelijk houden van het nationale openbare kunstbezit. Het was dan ook niet verwonderlijk dat de Vereniging een kerkgebouw uitzocht om haar lezing te houden. En niet zomaar een kerkgebouw: een onderkomen van de Lutheranen, de meest kunstvriendelijke stroming van de Reformatie.

De inzet van de lezing was niet om Gods woord in de ouderling te doen afdalen, maar om het publiek actief te betrekken bij mogelijke uitbreidingen van de Collectie Nederland. Bij binnenkomst kregen de bezoekers dan ook geen stichtelijk tekstboek voor het gemeenschappelijk gezang in handen gedrukt, maar een stemkastje. Daarmee konden zij hun mening kenbaar maken of hun voorkeur uitspreken. En dat gaf een dynamiek aan de avond die we nog niet eerder hadden meegemaakt.

Alle sprekers wisten een deel van de toehoorders mee te krijgen. De sculptuur van Brancusi en de laat-Romeinse lamp waren favoriet. Beide werken kregen 28% van de stemmen.

■ Sculptuur van Constantin Brancusi, aanwinst bepleit door Evert van Straaten voor het Kröller-Müller Museum

■ Een 260-delig Chinees servies naar ontwerp van Cornelis Pronk, de droomaanwinst van Titus Eliëns voor het Haags Gemeentemuseum

■ Ijsgezicht van Avercamp, een schilderij dat Stan Petrusa graag voor de collectie van het Stedelijk Museum van Kampen zou willen verwerven

■ Landschap door Thomas Gainsborough, de aankoop die Lisette Pelsers voor het Rijksmuseum Twente zou willen doen

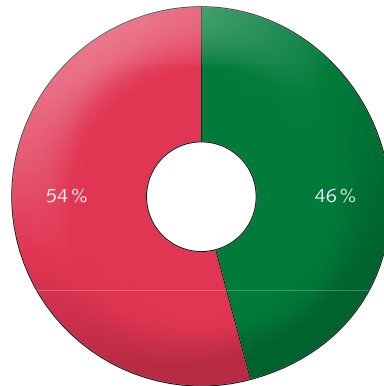

■ De Constable Maxwell cage cup, een laat-Romeinse lamp, die volgens Wim Weijland een mooie aanwinst zou zijn voor het Rijksmuseum voor Oudheden

Toch een Avercamp voor Kampen?

Vier museumdirecteuren en een conservator waren genodigd om een pleidooi af te steken over een kunstwerk dat ze graag aan hun collectie zouden willen toevoegen. Het ging telkens om reële opties: kunstwerken waarvan men wist dat ze op de markt of bij een particuliere verzamelaar beschikbaar waren. De verhalen die de vijf inleiders afstaken moesten het publiek overtuigen met betrekking tot het belang van het bewuste kunstwerk, niet alleen voor het museum in kwestie, maar ook voor het nationale verzamelbeleid.

Die formule pakte voortreffelijk uit. De betogen van de museummensen waren gevarieerd, boeiend en alle in beginsel overtuigend. De bepleite collectiestukken waren zonder uitzondering van een formidabele kwaliteit. En dat terwijl ze onderling in aard toch zeer verschilden: naast een 260-delig Chinees servies van Cornelis Pronk stond een sculptuur van Brancusi en een geschilderd winterlandschap van Avercamp. Stuk voor stuk aanwinsten die in de collectie Nederland niet zouden misstaan. We waren dan ook zeer gespannen wat het publiek zou kiezen als meest begerenswaardige aankoop. Wat zou er door de hoofden van de kunstminnenden heengaan als ze hun stem afgaven? Zouden ze kiezen voor het Hollandse erfgoed dat traditioneel toch hoge ogen gooide als het aankwam op het kiezen tussen een aantal aanwinstopties? Zouden ze kiezen voor iets moderns, of iets van een buitenlander? Voor een rechttoe rechtaan schilderij of voor een verzameling porselein die zich moeilijk aan een muur laat hangen? Het werd uiteindelijk een glazen lamp van ongeveer 300 jaar na Christus, waarvan de aankoop virtuoos was bepleit door de directeur van het Rijksmuseum

Om een winnaar te kunnen aanwijzen mocht opnieuw worden gestemd. Met een klein verschil eindigde de voor het Rijksmuseum voor Oudheden bepleite aanwinst bovenaan.

voor Oudheden, Wim Weijland. Een opmerkelijke stemuitslag, gedurfd en vitaal. Een keuze voor zeer oud en zeer on-Nederlands cultuurgoed die bewijst dat de hedendaagse Rembrandtleden met een frisse, onconventionele blik naar de culturele wereld kijken♦

Cas Smithuijsen is directeur van de Boekmanstichting en bestuurslid van de Vereniging Rembrandt

IJsvermaak
Hendrick Avercamp
Ca. 1615-20.
Olieverf op paneel,
25,4 x 37,5 cm
RIJKSMUSEUM
AMSTERDAM

Dat een winterlandschap van Hendrick Avercamp (1585-1634) bovenaan het verlanglijstje van het Stedelijk Museum in Kampen staat zal niemand verrassen: Avercamp is de beroemdste kunstenaar die in deze stad heeft gewoond en gewerkt.

Het aantal schilderijen van hem in Nederlandse openbare collecties is beperkt. Het Rijksmuseum Amsterdam heeft er drie. Taco Dibbits, directeur Collecties van het Rijksmuseum en aanwezig op de Rembrandt-lezing, liet weten dat één hiervan op zaal hangt en een ander in bruikleen is bij het Mauritshuis. En het derde schilderij? Dat kan worden uitgeleend aan Kampen, bood Dibbits aan. Dat past in het beleid van het Rijksmuseum, dat in tal van musea dergelijke bruiklenen heeft uitstaan. Binnenkort hangt er dus toch een ijsgezicht van Avercamp in Kampen. Een mooi gevolg van deze bijeenkomst over droomaanwinsten♦

Gedroomde aankopen Vereniging Rembrandt

Een woord vooraf

Vijf museumdirecteuren leggen u straks een gedroomde aankoop voor, waarbij, zo begreep ik uit de convocatie, geen ambitie te groot is – mits het werk in kwestie maar te koop is of zou kunnen komen. Dat is een prachtig uitgangspunt. Geld speelt geen rol. Het gaat nu eens alleen maar om wat begerenswaardig en beschikbaar is, om wat zinvol voor een bepaalde verzameling en voor het openbaar kunstbezit in zijn geheel zou zijn, en vooral: om wat de liefhebber beweegt. Het gaat om aankopen, die ertoe zouden doen. Om dromen waarbij niet wordt geschreeuwd. Want *schreeuwen* om cultuur, dat is niet ieders ding.

Veel van de beste aankopen van de afgelopen jaren zijn trouwens als dromen begonnen. Het *Portret van een oude man* van Rembrandt was in 1976 te zien op een tentoonstelling in Londen. Dat moment en de aantekening die Frits Duparc toen maakte, was het begin van de droom die in 1999 resulteerde in de aankoop van dat topstuk voor het Mauritshuis. Maar van kleiner wild kan evengoed worden gedroomd, en het *Portret van de Eend Syctghen* van Cuyp stond ook decennia lang op een lijstje van gedroomde aankopen voor het Dordrechts Museum – tot het in 2003 werd verworven en de droom was uitgekomen.

Nu is mij gevraagd een beetje hardop te dromen over enkele objecten die ik graag in Nederlands openbaar bezit zou zien, en ik heb er een paar voor u meegebracht. Ze zijn allemaal nog in particulier bezit, zijn dikwijls al generaties lang in dezelfde familie, en maar een enkele keer recent op de markt geweest. Toen ik mijn fantasie de vrije loop liet, merkte ik dat de meeste van mijn dromen niet eenvoudig zijn. Maar sinds de *Victory Boogie Woogie* voor het Gemeentemuseum in Den Haag werd gekocht, weten we dat het flink

mag waaien eer een zee te hoog is.

Ik begin mijn dromen van vanavond met een schilderij van Frans Hals en zal eindigen met een Ferdinand Hodler. Het genre modern en eigentijds heb ik erbuiten gelaten, hoewel ik graag een Peter Doig in het heropende Stedelijk zou zien. Maar zelfs in zijn dromen kan de schoenmaker maar beter blijven bij zijn leest.

Portret van een oude man
Rembrandt
van Rijn, 1667.
Olieverf op doek,
81,9 x 67,7 cm
MAURITSHUIS
DEN HAAG

Frans Hals dus. En zegt u nu niet: daarvan hebben wij er inmiddels wel genoeg, want meesterwerken heb je nooit genoeg, en de Hals die ik bedoel is misschien wel zijn allermooiste werk. Ik heb het over zijn *Isabella Coymans*, in 1886 wreed gescheiden van haar tegenhanger, en sindsdien eigendom van de familie Rothschild in Parijs. Op de grote Hals-tentoonstelling van 1990 in Haarlem en Londen was het echtpaar voor het eerst sinds meer dan een eeuw herenigd en ik ben die twee nooit meer vergeten. Hij, een wat te dikke man, krijgt met het liefste lachje uit de hele Gouden Eeuw een roos door Isabella aangeboden. En hij lacht terug, maar zal moeten opstaan uit zijn stoel om die bloem ook aan te kunnen nemen. Die twee weer samenbrengen zal helaas niet lukken – tenzij we België bezetten en hem uit het museum in Antwerpen bevrijden, want zo moet je dat dan noemen. Maar zulke wilde dromen heb ik niet.

Ingewijden zullen nu onmiddellijk zeggen: dat portret van Isabella Coymans zal Frankrijk nooit mogen verlaten en bovendien is er geen enkele noodzaak voor de familie Rothschild om wat dan ook van de hand te doen. En als dat schilderij al ooit buiten Frankrijk zou mogen worden verkocht, dan moet het worden herenigd met zijn tegenhanger, want die 19de-eeuwse scheiding van het echtpaar was barbaars. Maar je weet het nooit: het museum in Antwerpen is niet rijk en Hals is er geen prioriteit, de Rothschilds hebben na eerdere financiële tegenslagen ook al eens aan het Metropolitan Museum in New York verkocht, en zelfs de Franse wetten blijken soms te mogen worden overtreden. De National Gallery in Londen zag ooit kans het mooiste portret van Jacques-Louis David uit

Portret van Stephanus Geraerds
Frans Hals
Ca. 1650-52. Olieverf op doek, 115 x 87 cm
KONINKLIJK MUSEUM VOOR SCHONE KUNST ANTWERPEN

Frankrijk te exporteren, dus waarom zouden wij zoiets met deze Hals niet kunnen doen?

Een historiestuk van Van Dijck uit het bezit van Frederik Hendrik en Amalia van Solms, in 1713 door de Oranjes verkocht en sindsdien in Schloss Weissenstein in Pommersfelden: dat hoort volgens mij in het Mauritshuis. De mooiste Ter Brugghen, een schilderij van een jonge vrouw die bij een schedel mijmert over de dood, vanaf de 18de eeuw in bezit van diezelfde familie Schönborn in Pommersfelden, bevindt zich inmiddels als bruikleen in Toronto. Ik zou denken dat Utrecht dan toch een mooiere eindbestemming is. En anders, als ze in Utrecht niet weten wat te doen, dan zou dit schilderij ook in Den Haag heel prachtig kunnen landen. Den Haag doet van de Hollandse 17de eeuw de top.

Nog niet zo lang geleden hing daar in het Mauritshuis op een tentoonstelling van Hollandse stadsgezichten

Portret van Isabella Coymans
Frans Hals
Ca. 1650-52. Olieverf op doek, 116 x 86 cm
PARTICULIERE COLLECTIE

Jacob van Ruisdaels *Gezicht op Amsterdam*, een gezicht gezien vanaf het dak van het stadhuis, nu Koninklijk Paleis. Dat schilderij is al bijna tweehonderd jaar in bezit van dezelfde familie in het Verenigd Koninkrijk, die het in de jaren twintig van de 19de eeuw voor zo'n 50 pond heeft aangeschaft. Dat het nu een waarde van miljoenen vertegenwoordigt is jammer, maar dat biedt de Nederlandse musea ook een kans. Successierechten vormen immers wel vaker de aanleiding om tot verkoop te besluiten, en er wordt ook bij de Britten tegenwoordig fors bezuinigd op cultuur. Bovendien hebben hun musea al een groot aantal uitstekende werken van Ruisdael en betekent dat schilderij in Amsterdam veel meer dan op enig Engels adres. Ik zou dus willen zeggen: Rijksmuseum, doe je best.

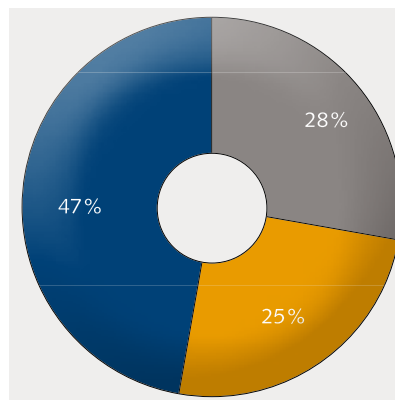
Dat dacht ik trouwens ook, maar tevergeefs, toen Lodewijk Houthakker in 1973 de door hem ontdekte

Goltzius-tekening van een liggend naakt aan het Rijksmuseum aanbood voor iets meer dan 50.000 gulden. Het unieke blad uit 1594 – stelt u zich eens voor, deze tekening, uit 1594 – ging na een paar maanden via Londen naar Amerika, ik meen voor vijf maal de oorspronkelijke prijs. Maar het is nog steeds in particulier bezit – en alles wat in particulier bezit is, heeft Simon Levie mij eens uitgelegd, is uiteindelijk te koop. Dat geldt dus ook voor de meer dan een halve meter hoge zilveren tazza van Elias Marcus uit Breda, door die stad in 1600 geschonken aan de Graaf van Hohenlohe, die een van de opvarenden was geweest van het fameuze turfschip waarmee Breda kort tevoren van binnenuit was bevrijd. Die geschiedenis, inclusief dat turfschip, onze eigen variant van het Trojaanse paard, is in afleveringen op dit prachtige object te zien. Als Breda zijn eigen cadeau niet terug kan kopen, kan deze droom

ook heel goed eindigen in het Rijksmuseum, ons Rijksmuseum voor *Geschiedenis en Kunst*.

Nu kan ik nog wel een tijdje op deze manier doorgaan, en wijzen op topstukken uit de oudere Hollandse kunst die al eeuwen geleden in het buitenland zijn terechtgekomen en soms ook recent op de markt zijn geweest, maar de tijd dringt en mijn dromen over het Hollands erfgoed zijn misschien ook te voorspelbaar. Nog even wat anders dus. Want wat zou het niet fantastisch zijn als er in Nederland weer eens oudere *buitenlandse* kunst van betekenis werd gekocht, bijvoorbeeld door Museum Boijmans, het enige museum in Nederland dat zoiets gezien de aard van zijn collectie probleemloos en goed zou kunnen doen. In geen twintig jaar is daar meer werk van een oude meester aan de schilderijenverzameling toegevoegd, zelfs niet van een Hollandse of Vlaamse, terwijl de collectie in Rotterdam zó veelzijdig is, dat er aanknopingspunten in vrijwel iedere richting en zelfs prijsklasse te vinden zijn. Dromen van en voor Museum Boijmans is niet moeilijk en ik wil u één zo'n gedroomde aankoop laten zien, een schilderij uit de Franse 18de eeuw, die in Rotterdam en elders niet bijzonder sterk vertegenwoordigd is. Vooral de nuchtere kant van de verlichting ontbreekt zo goed als helemaal – dus denkt u zich eens in wat voor een icon Museum Boijmans aan zijn verzameling zou hebben toegevoegd met Danloux' portret van de Chinese balling A'Kao. Dit is een van de eerste westerse portretten van een vooraanstaande Chinees, door een succesvol kunstenaar uit Parijs in Londen geschilderd, aan de vooravond van de revolutie die het aanzien van de wereld voor goed zou veranderen. De ernst en de integriteit van dat schilderij, die vergeet je nooit.

Zulke verrassende en grensverleggende aanwinsten zou ik misschien wel het liefste zien. Een laat landschap

Wat zou het worden, de Goltzius, de Danloux of de Hodler? De toehoorders van de Rembrandtlesing konden hun stem uitbrengen op de aanwinst die zij het liefst gerealiseerd zouden zien. Bijna de helft koos voor Danloux' *Portret van A'Kao*, dat in 2007 in de kunsthandel in New York te koop werd aangeboden.

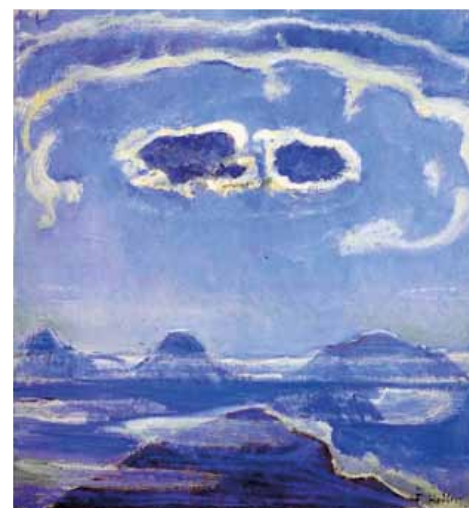
■ Hendrick Goltzius, *Liggend naakt*, 1594

van Hodler bijvoorbeeld, stelt u zich eens voor wat zo'n schilderij, mits goed gekozen, in het Van Gogh Museum of in de buurt van Mondriaans *Rode wolk* in het Gemeentemuseum in Den Haag zou kunnen doen! En nog is zo'n voortreffelijke Hodler goed betaalbaar en mag zo'n schilderij uit Zwitserland worden geëxporteerd. In de tijd van de grote museumdirecteuren uit het interbellum waren dit soort aankopen niet ongewoon – maar nu worden dergelijke werken zelfs als ze wél aanwezig zijn vaak al beschouwd als lastig, omdat ze niet goed passen in het beleid zoals uiteengezet in het meerjarenplan dat ambtelijk moest worden goedgekeurd. Ik voor mij zou het wel fijn vinden als zo'n meerjarenplan wat vaker door passie mocht worden verrijkt of doorkruist, waarbij een museum iets verwerft dat bij de collectie past en toch ook werkelijk verrast, doordat het bijvoorbeeld zo ongewoon is als dat naakt van Goltzius uit 1594, ongeacht hoeveel Goltzius er al in Nederland wordt bewaard, of zoals Danloux' *Portret van A'Kao*, of zoals zo'n berglandschap van Hodler, waarop figuratief en abstract al nauwelijks meer te scheiden zijn. Zegt u maar eens welk van die drie uitzonderlijke stukken uw voorkeur zou hebben, en daarmee welk van deze drie u het liefst veroverd zag, als de jacht op dergelijk groot wild weer eens mocht worden geopend*

Peter Hecht bekleedt het Vereniging Rembrandt-fellowship

■ Henri-Pierre Danloux, *Portret van A'Kao*, ca. 1793

■ Ferdinand Hodler, *De bergen Eiger, Mönch en Jungfrau bij maanlicht*, ca. 1908

Bedreigde collecties I

De bezuinigingen op cultuur en op de uitkeringen aan de gemeenten, zoals aangekondigd door het kabinet, beginnen hun schaduwen vooruit te werpen. De Vereniging Rembrandt volgt de ontwikkelingen op de voet.

Een van de instellingen waarop de aandacht is gericht, is het Gemeentemuseum van Maassluis. Dit dreigt op 1 januari 2013 zijn deuren te moeten sluiten vanwege gemeentelijke bezuinigingen. Het museum startte een actie voor het verzamelen van steunbetuigingen tegen een sluiting. Een aantal personen en ook enkele organisaties, waaronder de Vereniging Rembrandt en de Nederlandse Museumvereniging, reageerden.

Het resultaat was een motie in de gemeenteraad om naar een alternatieve opzet van het Gemeentemuseum te kijken. Een werkgroep zal de mogelijkheden van voortbestaan onderzoeken. Wat hier ook uitkomt, de positie van de collectie, die deels onder voorwaarden aan de gemeente werd geschonken, zal nadrukkelijk in het oog worden gehouden.

Bedreigde collecties II

Ook andere instellingen zijn getroffen door de bezuinigingsplannen. Zo moest Centrum Kunstlicht in de Kunst in Eindhoven door het wegvallen van de gemeentelijke subsidie eind 2010 haar deuren sluiten.

Het Centrum organiseerde belangrijke, op lichtkunst georiënteerde exposities en beschikt over een aanzienlijke collectie lichtkunst. Voor het ontzamelingsproces is een Commissie Collectie in het leven geroepen, om in geval van afstoting van stukken de geldende ethische code te volgen. De Vereniging Rembrandt ondersteunt dit van harte. Bekeken wordt of de verzameling, of een gedeelte ervan, elders onderdak kan krijgen.

De Vereniging Rembrandt houdt dit soort ontwikkelingen in de gaten. Het behoort immers tot haar missie ervoor te waken dat kunstwerken die ooit door particuliere inspanningen werden verworven, gaan dienen om financieringsproblemen van overheden op te lossen.

Vereniging Rembrandt ...meer dan alleen financiële steun

Belangenvereniging 'Publiek'

Bij alle discussies over de beperking van cultuursubsidies zijn vooral beleidsmakers, politici en culturele instellingen aan het woord. Maar het geluid van de individuele consument, het publiek dus, is zelden te horen. Daarom is er een belangenvereniging van cultuurliefhebbers opgericht, onder de naam 'Publiek'.

Publiek noemt zichzelf '...de eerste, echte, enige belangenvereniging voor alle cultuurliefhebbers in Nederland. Een soort ANWB maar dan heel anders' en geeft drie redenen om lid te worden:

- Het is belangrijk om je nu, op dit moment, uit te spreken voor kunst en cultuur: voor het behoud van de kwaliteit, toegankelijkheid en veelzijdigheid van het Nederlandse culturele leven

- Publiek is de enige organisatie die, onafhankelijk van overheid en kunstinstellingen, vanaf heden dagelijks de belangen van alle cultuurliefhebbers in Nederland behartigt
- Publiek biedt haar leden informatie, service, gelegenheid tot uitwisseling en aanbiedingen

De Vereniging Rembrandt beveelt het lidmaatschap van Publiek graag aan. U kunt zich aanmelden via de website www.publiek.nl.

Opzienbarende acties

Recentelijk werden in Frankrijk en in Engeland even opzienbarende als succesvolle acties georganiseerd om kunstwerken voor het land te behouden.

Het Louvre zette eind 2010 een campagne op voor de verwerving van het schilderij *De drie gratiën* van Lucas Cranach de Oudere. Van de 4 miljoen euro die nodig was, werd het laatste benodigde kwart binnen een maand door middel van een publieksactie onder bezoekers van het museum binnengehaald. De gemiddelde particuliere bijdrage was maar liefst 150 euro.

In Engeland was er een soortgelijk initiatief. The Art Fund, de Britse zusterorganisatie van de Vereniging Rembrandt, organiseerde samen met de National Trust een actie om het schilderij *De Calvarieberg* van Pieter Breughel de Jongere voor het openbaar kunstbezit veilig te stellen. Van de ruim 3 miljoen euro droegen individuele particulieren meer dan 8 ton bij. De overige bijdragen kwamen van particuliere fondsen.

Dergelijke acties zijn ook in Nederland denkbaar als het zou gaan om het behoud van een kunstwerk van grote nationale betekenis. De voorbeelden in Frankrijk en Engeland zijn bemoedigend.

Verrassingen

uit het openbaar kunstbezit

Niet veel lezers zullen weten dat de eerste Monet in het Nederlands openbaar kunstbezit in 1900 aan het Rijksmuseum werd gelegateerd. Dat schilderij was toen pas zestien jaar oud, en het museum was er blij mee. Bij gebrek aan een nationaal museum voor moderne kunst was het Rijksmuseum daarvoor toen ook de aangewezen plaats.

La Corniche bij Monaco
Claude Monet
1884. Olieverf op doek,
75 x 94 cm
VAN GOGH MUSEUM,
AMSTERDAM
(in bruikleen van Rijksmuseum
Amsterdam)

Het toonde aan het begin van de 20ste eeuw onder andere een substantiële groep werken van Van Gogh en Cézanne uit particulier bezit en had in 1911 zelfs al een Picasso te leen. Maar die open koers veranderde met de komst van directeur Schmidt Degener in 1922. De moderne bruiklenen werden toen beëindigd, de daarvoor verantwoordelijke functionaris werd weggepromoveerd, en een schilderij als de Monet kwam na verloop van tijd terecht bij de voorloper van het ICN, de Rijksdienst Beeldende Kunst. Die plaatste het werk later in het Van Gogh Museum, waar het uiteraard meer dan welkom was.

De afgelopen vier maanden hebben 22 studenten in een werkgroep

aan de Universiteit Utrecht elk voor zich de geschiedenis van zo'n 'verdwaald' schilderij onderzocht. Het ging daarbij vrijwel altijd om topstukken, die bij nader inzien op een vreemd adres waren beland en daardoor soms ook uit het zicht waren verdwenen. Want wat moet het Mauritshuis met twee spectaculaire portretten van Piero di Cosimo, het Van Abbemuseum met een Jan Miense Molenaer, of het Rijksmuseum met een Monet uit 1884?

De opdracht was niet alleen om de omstandigheden van de verwerving van die stukken na te gaan, maar ook om uit te zoeken wat de latere lotgevallen van zulke werken waren geweest en vervolgens zelf te verwoorden wat men dacht dat er nu het beste mee zou kunnen worden gedaan. Dat leidde voor elke student tot twee papers – een feitelijk onderzoek naar de casus van zo'n zeldzame gast op een onwaarschijnlijke plek, en een wat vrijere verhandeling over – bijvoorbeeld – de 18 Monets die ons openbaar kunstbezit inmiddels rijk is, of over de recente ambitie van het Rijksmuseum om alsnog in de (nu uitsluitend Nederlandse) moderne kunst te duiken.

In het beste geval draagt dit soort onderwijs hoop ik bij aan de vorming van een generatie kunsthistorici die straks behoedzaam en geïnformeerd tegenover ons openbaar kunstbezit zal staan – met enige kennis van de geschiedenis, en met de nodige fantasie om creatief en met gevoel voor kwaliteit met die geweldige rijkdom om te gaan ♦

Peter Hecht is hoogleraar
Kunstgeschiedenis aan de Universiteit
Utrecht en bekleedt het Vereniging
Rembrandt-fellowship

Foto: Van Abbemuseum, Eindhoven

In het volgende artikel doet een studente uit de werkgroep van Peter Hecht verslag van haar onderzoek. Het door haar onderzochte schilderij, *Jongens en dwergen*, van Jan Miense Molenaer, is een van de logés in de tentoonstelling *De collectie verrijkt*.

Een 17de-eeuws schilderij

in het Van Abbemuseum

Jongens en dwergen behoort tot de hoogtepunten uit het oeuvre van de Haarlemse schilder Jan Miense Molenaer (1610-1668), die vaak wordt genoemd als een voorloper van Jan Steen. Op het schilderij is een aantal jongens twee dwergen aan het sarren. De mannelijke dwerg gooit met een van drift aangelopen hoofd stenen naar hen. De voorstelling is geïnterpreteerd als een lesje voor de sociale klasse die het goed geklede paar rechts vertegenwoordigt. De dwerg geeft het slechte voorbeeld. De man en de vrouw lachen hem uit: zijn opwinding is even ongepast als zinloos. Dit bijzondere werk bevindt zich in het Van Abbemuseum, waar je het bepaald niet zou verwachten. Hoe is het daar beland en er vervolgens op een zijspoor komen te staan?

Het depot van het Van Abbemuseum, met links het schilderij van Jan Miense Molenaer en rechts *Twee kinderen* van Otto van Rees. Het schilderij daarboven, waarvan alleen het onderste deel is te zien, is het zelfportret van Carel Willink met zijn tweede vrouw.

HET VAN ABBEMUSEUM: ONTSTAAN EN MISSIE

De geschiedenis van het museum begint met de in Amsterdam geboren Henri van Abbe (1880-1940), eigenaar van een kleine sigarenfabriek. Rond zijn dertigste besloot hij naar de (sigaren)stad Eindhoven te verhuizen. Daar werd hij, na Anton Philips, de grootste industrieel van de regio. Henri van Abbe was een trots man en wilde zijn naam voor de vergetelheid behoeden door de gemeente Eindhoven in 1933 een museum voor moderne kunst te schenken. Dit was een opmerkelijke keus, aangezien de kunsten in deze regio nog nauwelijks een rol speelden. Van Abbe schonk de gemeente om te beginnen het museumgebouw, ontworpen door architect Alexander J. Kropholler, en een bedrag om de eerste aankopen van te kunnen doen. Hij koos voor een museum voor moderne kunst, omdat hij dat zelf ook verzamelde en omdat een deel van zijn collectie naar het museum zou gaan. Directeur W.J.A. Visser kocht met het beschikbaar gestelde geld onder andere werk van Jan Sluijters, Carel Willink, Isaac Israëls en Eduard Karsen.

Bij de opening op 18 april 1936 hield Van Abbe een toespraak. Hierin zei hij door middel van dit museum, ontstaan vanuit de industrie, graag iets te willen doen aan cultuur in de regio: 'Ik meen daardoor te kunnen bereiken: dat velen in deze stad het genot en den adel van de beeldende kunst zullen leeren kennen en waarden'.¹ Naast Van Abbe hield ook directeur Visser een redevoering, waarbij al snel duidelijk werd dat zijn interesse zich niet beperkte tot moderne kunst. Hij zou de kunst uit de eigen tijd voorop stellen, maar was daarom nog niet van plan die van vroeger eeuwen uit te sluiten.

Foto: Fotoprobeureau Het Zuiden, s-Hertogenbosch, Regionaal Historisch Centrum Eindhoven

OUDE MEESTERS IN EINDHOVEN

In december 1936 was er dan ook oude kunst te zien in het Van Abbemuseum. De kunsthandel Katz uit Dieren, toen een belangrijke en internationaal opererende firma, was door Visser gevraagd om een tentoonstelling in te richten van 16de- en 17de-eeuwse Hollandse, Vlaamse en Italiaanse schilderijen. In het voorwoord van de bijbehorende catalogus is te lezen waarom Visser deze oude kunst wilde tonen: 'Zijn namen als Rembrandt, Vermeer, De Hoogh, Rubens en Tiepolo niet levend en iedereen bekend? Daarom alleen reeds mag men in een museum van moderne kunst deze werken zonder meer exposeeren, omdat het eeuwige in deze werken niet is verouderd of verouderen kan. [...] Modern wil niet alleen zeggen "van heden" in de tijdsorde, maar ook "van heden" naar den geestelijken inhoud der dingen gesproken'.² De tentoonstelling was een succes en Katz schonk het bij die gelegenheid geëxposeerde werk *Jongens en dwergen* van Jan Miense Molenaer als dank aan het museum. Hij hoopte duidelijk op een toekomstige klant. Een paar jaar later werd een tweede schilderij uit de 17de eeuw door het Van Abbemuseum aanvaard, geschonken door het bestuur van Museum Kempenland. Deze keer

ging het om een *Andromeda*, toegeschreven aan de Bolognese schilder Guercino (1591-1666). Meer oude kunst zou het Van Abbemuseum niet krijgen. Visser had wel de ambitie om zo'n collectie aan te leggen, maar niet het geld of de middelen om dit ook te bereiken.

Even leek het erop dat zijn opvolger, Edy de Wilde, de zoektocht naar oude kunst zou voortzetten. Hij begon zijn directoraat in 1945 met de tentoonstelling *Herwonnen Kunstbezit*. Deze bestond uit werken uit Nederlands bezit, die na de Tweede Wereldoorlog uit Duitsland waren teruggevoerd. Het plan was om een aantal van die gerecupereerde schilderijen, die beheerd werden door de Nederlandse staat, in eigendom of bruikleen te verkrijgen voor het Van Abbemuseum. Dat idee werd in eerste instantie ook gehonoreerd, waardoor het museum alvast vijftien oude meesters in bruikleen kreeg. In de eerste jaren van De Wildes directoraat vormde deze collectie een belangrijke aanvulling op de aankopen van Visser.

FOCUS OP MODERNE KUNST

Maar in 1949 veranderde Edy de Wilde van koers. Hij ging meer aandacht besteden aan de Nederlandse modernisten en kocht onder andere werk van Charley Toorop, Herman

Henri van Abbe tijdens een toespraak op de officiële opening van het Van Abbemuseum op 18 april 1936.

Kruyder en Piet Mondriaan. Een paar jaar later wist hij ook een aantal werken van buitenlandse kunstenaars uit de begintijd van het modernisme aan de collectie toe te voegen. Hiermee werd de Nederlandse kunst in een internationale context geplaatst. De Wildes eerste aanwinst voor deze 'basiscollectie' was *Hommage à Apollinaire* van Marc Chagall, die hij in 1952 aankocht met steun van de Vereniging Rembrandt. Zijn Commissie van Toezicht gaf zich niet in één keer voor die moderne kunst gewonnen, maar De Wilde maakte duidelijk dat goede oude kunst gewoonweg niet meer te betalen was. Hij wist de commissie te overtuigen, waarmee dit hoofdstuk werd gesloten voor het Van Abbemuseum.

Dit beleid werd voortgezet onder het directoraat van Jean Leering, de opvolger van De Wilde. De gerecupereerde kunstwerken werden teruggegeven aan Den Haag en het accent kwam definitief te liggen op moderne en hedendaagse kunst. Net als De Wilde voor hem had gedaan, maakte ook Leering een verlanglijstje met kunstenaars die hij in de collectie zou willen opnemen, maar waarvoor het geld ontbrak.

Om toch middelen te genereren voor deze aankopen wilde hij het 'inactieve' deel van de collectie van de hand doen. In een nota liet hij het bestuur daarom weten welke kunstwerken zijns inziens niet meer bij de huidige collectie pasten. Het ging om 86 stukken in totaal, waaronder ook de schilderijen van Molenaer en Guercino. Maar het gemeentebestuur vond Leerings verlangens geen goede reden voor verkoop en was ook tegen vervreemding van gemeente-eigendommen. Het enige wat Leering uiteindelijk had bereikt, was dat een aantal schilderijen nu elders in permanente bruikleen kon worden ondergebracht. Zo ook het schilderij van Molenaer, dat samen met nog vier andere werken voor onbepaalde tijd in het kantongerecht van Eindhoven kwam te hangen.

Jongens en dwergen
Jan Miense Molenaer
1646. Olieverf op doek,
108 x 129 cm
VAN ABBE MUSEUM,
EINDHOVEN.

EEN ONZEKERE TOEKOMST

De directeuren die na Leering kwamen, hebben de ingeslagen koers niet wezenlijk gewijzigd. De nadruk op de hedendaagse kunst was onomkeerbaar. Hierdoor werd het schilderij van Molenaer een ware *zwerfkei*. Na zijn tijd in het Eindhovense kantongerecht mocht het werk in 1985 naar het Dordrechts Museum, waar het hing naast *De Liereman* van Nicolaes Maes. In 2005 werd het aan Eindhoven teruggegeven, omdat het Dordrechts Museum ging verbouwen. Na de heropening zou er voor de Molenaer geen plaats meer zijn. Het resultaat was dat het schilderij nu weer terug is in het depot in Eindhoven. Dat verdient

zo'n goede oude meester eigenlijk niet en daarom heeft Peter Hecht besloten het werk als gast op te nemen in de nieuwe opstelling van Museum Boijmans Van Beuningen, *De collectie verrijkt*. Vanaf 16 april zal *Jongens met dwergen* daar voor twee jaar zijn te zien, in combinatie met onder andere werk van Frans Hals en Willem Buytewech. En als de Molenaer zich daar nu goed voelt en Museum Boijmans van Beuningen heeft hem graag te gast, waarom zou hij er dan eigenlijk niet kunnen blijven?♦

Monique Rakhorst is student kunstgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht

Bronnen en literatuur

Archief Van Abbemuseum

J. Debbaut en M. Verhulst (red.), *Van Abbemuseum: het collectieboek*, Eindhoven 2002

P. Hecht, 'The debate on symbol and meaning in Dutch seventeenth-century art: an appeal to common sense', *Simiolus* 16 (1986), pp. 182-183

P. Hecht, *125 jaar openbaar kunstbezit met steun van de Vereniging Rembrandt*, Zwolle 2009, pp. 119-121

R. Pinget, *Dat museum is een mijnheer: de geschiedenis van het Van Abbemuseum, 1936-2003*, Amsterdam/Eindhoven 2005

Noten

1 Anoniem, 'Van Abbe Museum te Eindhoven', *Algemeen Handelsblad*, 18 april 1936.

2 *Tentoonstelling van 16e en 17e-eeuwse Hollandsche, Vlaamsche en Italiaansche schilderijen uit de collectie der Fa. D. Katz te Dieren*, tent. cat. Eindhoven (Van Abbemuseum) 1936, p. 5.

Een arm in de wolken

Schilderijen van Yves Tanguy verplaatsen je meestal naar eindeloze onderzeelandschappen, waarin afgeslepen botmateriaal een onbestemde aanwezigheid heeft. Zijn vroegste werken zijn anders, hoewel ze met dezelfde precisie zijn geschilderd. Deze schilderijen uit de hoogtijdagen van het surrealisme vertonen veel meer variatie dan de latere van Tanguy, die we meestal te zien krijgen.

Onlangs is het Museum Boijmans Van Beuningen met steun van de Vereniging Rembrandt verrijkt met een van de topwerken uit die eerste periode, een landschap met roze wolken uit 1928. In het Bulletin van zomer 2009 is het uitvoerig besproken.

De Staatsgalerie in Stuttgart bezit ook een wolkenlandschap van Tanguy uit die tijd, maar nu zijn de wolken roetzwart en rijst midden in die duistere omgeving een rode arm met een geopende hand omhoog. Die kunstmatige arm is zo stijf en nadrukkelijk, dat het niet zomaar een lichaamsdeel kan zijn. Het is een kunstarm. Eigenlijk kan zoiets niet anders dan een vrolijke versie van een middeleeuwse reliekarm voorstellen. Armen van zilver en goud werden opgeladen met relieken van haren van Maria tot stukjes bot van een heilige martelaar, opdat het zegenend gebaar effectief zou zijn. Op het schilderij van Tanguy scheidt de zegenende hand enige ruimte in een duistere wereld met getallen en andere raadselachtige motieven.

Die mogelijke functie van de rode arm herinnerde mij aan een ervaring tijdens een reis door België samen met Henri Defoer en Caspar Staal van het Museum Catharijneconvent. We waren op jacht naar relieken voor de tentoonstelling *De weg naar de hemel* die in 2000 en 2001 in Utrecht en in de Nieuwe kerk in Amsterdam is gehouden. We kwamen

in het plaatsje Binche midden in het steenkolengebied van Wallonië. Aan roetzwarte wolken was daar vroeger geen gebrek. Nu is het een verloren stadje met alleen maar een roemrucht verleden en met oude mannetjes op sloffen op het plein van de kerk van Saint-Ursmer. Daar zouden de mooiste reliekarmen uit de 12de en 13de eeuw van ons wensenlijstje moeten zijn. Maar er was niets te bekenen van stralende, kostbare voorwerpen. Totdat we de oude mannetjes te hulp riepen. Twee van hen sloften de kerk in en daar, in een soort bezemkast, werden de heilige armen bewaard. Bij wijze van uitzondering mochten we ze lenen voor onze tentoonstelling.

Nog steeds worden die armen elk jaar in april in processie door de stad gedragen. Wie die gebeurtenis al of niet op zijn knieën heeft meegemaakt, zal dat nooit vergeten. Die beide armen die voor even allure geven aan een troosteloze omgeving. Jammer genoeg worden ze tegenwoordig om conservatorische redenen plat op de draagbaar gelegd. Ze horen namelijk rechttop te staan. In de Middeleeuwen beleefde men Gods aanwezigheid vaak heel concreet als de verschijning van de rechterhand Gods, de 'dextera domini' die de donkere wolken uit het leven van de mensen verdreef. Dat is niet iets waar wij nu nog gemakkelijk geloof aan hechten. Maar wie in Binche die armen in prachtig gedecoreerde

mouwen voorbij heeft zien komen, weet althans dat het zo moet zijn. En ik ben zo vrij om te denken, dat Yves Tanguy zijn reliekarm heeft geschilderd, nadat hij al of niet in Binche zo'n processie had gezien. Net als surrealistische literatoren als Garcia Lorca, maakten Max Ernst, Salvador Dali, Yves Tanguy en andere beeldende kunstenaars van het surrealisme in hun werk bij herhaling gebruik van gestalten, voorwerpen en rituelen uit de christelijke traditie ♦

Deze column is ook opgenomen in *Kijk nou eens*, een bundel essays van Henk van Os over kunstwerken die veel voor hem betekenen. Deze publicatie zal in de loop van dit jaar verschijnen ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van Uitgeverij Balans.

Vanitasstilleven

Dirck de Horn (Leeuwarden 1626 – vóór 1686, waarschijnlijk Leeuwarden)

Fries Museum
Leeuwarden

Circa 1650. Olieverf op paneel, 74,2 x 105,4 cm

Gesigneerd, linksboven: *D de Horn: f:*

Herkomst: Kunsthandel Haboldt & Co, Parijs (2010)

Tot voor kort werd aangenomen dat de Friese schilderkunst in de 17de eeuw hoofdzakelijk uit portretten bestond. Recent is dat beeld bijgesteld. Uit onderzoek bleek dat de schilderkunst hier net zo divers was als in Holland. Helaas wordt dat gegeven onvoldoende weerspiegeld in de verzameling van het Fries Museum. De aankoop van een vanitasstilleven van de Leeuwardense schilder Dirck de Horn brengt daarin verbetering en is daarom een enorme aanwinst. Dit werk verbreedt en verdiept de collectie en stelt het museum beter in staat het veelkleurige verhaal over de Friese schilderkunst aan het publiek te vertellen.

Vanitasstillevens met zelfportret
David Bailly
1651. Olieverf op paneel,
89,5 x 122 cm
STEDELIJK MUSEUM DE
LAKENHAL, LEIDEN

De gedachte dat in Friesland voornamelijk portrettisten werkzaam waren, stoelt op enkele publicaties van Abraham Wassenbergh, die van 1936 tot 1963 directeur van het Fries Museum was. Deze auteur baseerde zijn conclusie op het feit dat de meeste nog bestaande verzamelingen in de provincie vooral portretten bevatten. In 2003 heeft het Fries Museum Piet Bakker gevraagd te onderzoeken of het beeld van Wassenbergh overeenstemt met de historische werkelijkheid. Bakker toonde aan dat de verscheidenheid in genres groot was in Friesland in de 17de eeuw, en dat deze niet veel verschilde van die in Holland. Ook bleek het aantal Friese schilders veel omvangrijker dan werd aangenomen. Een andere uitkomst van dit onderzoek was dat er een sterke wisselwerking met Holland bestond. Zo hebben tal van schilders zich vanuit dat gewest in Leeuwarden gevestigd, met name vanuit Amsterdam. Een bekend voorbeeld is Lambert Jacobsz. Hij verhuisde vanuit de hoofdstad naar Leeuwarden, waar hij een aantal leerlingen had die beroemd zouden worden, onder wie Jacob Backer (1608-1651), Govert Flinck (1615-1660) en zijn eigen zoon Abraham van den Tempel (1622-1672).

DIRCK DE HORN

De Friese kunstenaar Dirck de Horn komt uit een familie van schilders. Zowel zijn vader Uldrick Dircks (ca. 1590-na 1645) als zijn twee broers, Artus (1619-na 1663) en Pieter (1639-na 1673) oefenden dit vak uit. Werk van hen kennen we slechts uit vermeldingen in archivalia. Dirck de Horn was behalve schilder ook wijntapper en vervulde een aantal publieke functies op lokaal en regionaal niveau. Zo was hij enige jaren hopman van de Leeuwarder burgerwacht en nam hij deel aan de Statenvergadering namens de grietenij Hennaarderadeel. Waar hij zijn schildersopleiding heeft gevolgd is niet bekend. Vermoedelijk leerde hij de beginselen van het vak van zijn vader. Er is reden om aan te nemen dat hij zijn leertijd in Leiden voltooide, waar hij ook familie had wonen. Het recent door het Fries Museum aangekochte stilleven verradt

namelijk de invloed van de Leidse schilder David Bailly (1584-1657).

Dit opvallende schilderij is een combinatie van een vanitasstillevens en een pronkstilleven met voorwerpen uit een rariteitenkabinet. Het toont een aantal verschillende objecten op een tafel met een satijnen kleed. We zien een wereldbol, een ingebonden manuscript, een gipsen kop en voet, een menselijke schedel met een lauwerkrans, een viool en enkele exotische schelpen. Op de achtergrond ligt een donkere, waarschijnlijk eveneens gipsen kop en steekt een vergulde pronkbeker af tegen een gordijn. De gipsen voorwerpen zijn attributen die in veel schildersateliers aanwezig waren. De witte kop doet sterk denken aan verbeeldingen van de mythologische god Apollo. De donkere kop vertoont gelijkennis met het gehelmde hoofd van Bartolomeo Colleoni van Andrea del Verrocchio's beroemde ruitersstandbeeld in Venetië.¹ De schedel is een klassiek symbool voor de tijdelijkheid van het bestaan en de lauwerkrans symboliseert in dit geval de heerschappij van de dood over het leven. De combinatie van schedel en lauwerkrans komt op meer 17de-eeuwse schilderijen voor.

Het stilleven herinnert niet alleen aan de vergankelijkheid van het aardse leven, maar is tevens een eerbetoon aan kunst en wetenschap. De gipsen voorwerpen verwijzen naar de beeldhouwkunst en kennis van de oudheid, de viool en de kop van Apollo symboliseren de muziek, en de vergulde pronkbeker is een voorbeeld van edelsmeedkunst. De globe verwijst naar kennis van de aarde en de hemellichamen, terwijl de schelpen verzamelobjecten uit de natuur zijn, afkomstig van verschillende continenten. Ook schedels zijn verzameld door liefhebbers van de wetenschap. Nader onderzoek moet nog uitwijzen of de tekst op het afgebeelde handschrift te ontcijferen is; in elk geval verwijst het manuscript naar (boeken) kennis.

Het werk is verwant aan een schilderij van David Bailly uit 1651 in de Lakenhal, dat in 1968 overigens ook met steun van de Vereniging Rembrandt werd aangekocht. Zo komt de nauwgezette weergave van de objecten en de opzet van de compositie in beide stukken overeen. Het vanitasstillevens met de pronkobjecten, waarvan de maker aanvankelijk niet bekend was, werd dan ook in de omgeving van Bailly geplaatst. Pas bij een recente restauratie kwam de signatuur van Dirck de Horn tevoorschijn.

Het oeuvre van De Horn is klein en er komt slechts zelden een stuk van hem op de markt. Het Fries Museum heeft met vier – en nu vijf – werken van zijn hand de grootste verzameling. Voor zover bekend zijn er geen werken in andere Nederlandse openbare collecties. De vier schilderijen in Leeuwarden zijn stillevens met gevogelte, wild, groente en fruit. Ze zijn alle gesigeneerd, twee ervan zijn 1650 gedateerd. Twee verwante schilderijen zijn in musea in de Verenigde Staten en enkele andere werken zijn alleen bekend uit veilingcatalogi. Het thema van het nu aangekochte werk, dat rond

Kunstragen

Paul Somers (26)

Lid van de Vereniging Rembrandt sinds 2004

Wat is uw eerste kennismaking met kunst?

'Het was mijn vader die me in aanraking met kunst heeft gebracht. Hij nam mij regelmatig mee naar veilingen en musea. Ik heb goede herinneringen aan de bezoeken tijdens mijn jeugd aan de antiekmarkt in Tongeren, het Rubenshuis in Antwerpen en het kasteel van 's-Gravenswezel van antiquair Axel Vervoordt.'

Herinnert u zich nog uw eerste kunstreproductie?

'Op mijn 15de werd ik gegrepen door een expositie van de Franse fotograaf Jacques Henri Lartigue. Daar bemachtigde ik een fotoreproductie met een close-up van een vrouw met duikbril, die ik nog altijd heb. Hoewel mijn interesse op dit moment vooral bij de oude meesters en 17de-eeuwse etsen ligt, heeft fotografie mij vanaf toen nooit meer losgelaten.'

Wat is uw eerste kunstaankoop?

'Tijdens mijn studietijd kocht ik een ets uit de 17de eeuw door een Hollandse kunstenaar uit de omgeving van Nicolaes Berchem. Het vrolijke tafereel met dansende zigeuners, ezels en schapen voor een ruïne sprak mij meteen aan.'

Naar welk museum gaat u graag terug?

'Wanneer ik in London ben kan ik het niet laten om een bezoek te brengen aan de Wallace Collection. Alles is hier van topniveau, en het mooiste is dat de oorspronkelijke inrichting zo goed mogelijk behouden is. Het lijkt net alsof Sir Wallace elk moment de kamer kan binnenlopen.'

Welke aankoop voor welk museum zou u graag willen steunen?

'De recente tentoonstelling van de collectie van het echtpaar De Mol van Otterloo in het Mauritshuis heeft een grote indruk op mij gemaakt. Eén werk sprong er voor mij bovenuit: het *Rustend hondje* door Gerard Dou. Ik vind het een iconisch werk dat schitterend zou passen in de kabinetten van het Mauritshuis.'

Welk werk zou u graag met iedereen willen delen?

'Vorig jaar werden mijn vriendin en ik op een veiling in Amsterdam geraakt door een mansportret van Gerard Schäperkötter. De bijna karikaturale weergave van deze onbekende persoon gaf ons direct een vrolijk gevoel. Toch oogt hij door zijn laaghangende schouders en langgerekte gezicht niet al te gelukkig. De mogelijkheid om het portret op twee manieren te interpreteren maakt dit werk voor ons zo bijzonder.'

Stillevens met snippen, kweeperen en een patrijs
Dirck de Horn
Ca. 1650. Olieverf op doek, 74 x 87 cm
FRIES MUSEUM, LEEUWARDEN

1650 is te dateren, plaatst Dirck de Horn als stillevenschilder in een nieuw licht.

FRIESE STILLEVENEN

Er moet in Friesland in de 17de eeuw zeker klandizie zijn

geweest voor een 'geleerd' onderwerp als dit. Rond het hof van de Friese Nassaus in Leeuwarden bestonden kringen met een duidelijke interesse voor literatuur, kunst en wetenschap. Deze belangstelling zal ook hebben bestaan bij geleerden verbonden aan de op een na oudste universiteit van de Republiek in het nabijgelegen Franeker.

Uit boedelinventarissen is gebleken dat het stilleven onder het Friese publiek zeer populair was. Het wekt dan ook geen verbazing dat relatief veel kunstenaars in deze provincie dit genre hebben beoefend. Jan Willemsz. de Wilde (1586 - ca. 1636), schilderde grote en kleinere keukenstukken, Petrus Schotanus (1610-ca.1674) maakte vooral vanitasstilleven met een bijbelse inslag en Maarten Boelema de Stomme (1614-na 1644) produceerde klassieke stillevenen. Twee schilders van bloemstukken waren François de Geest (ca.1635-vóór 1712) en Abraham de Lust (werkzaam omstreeks 1659). Laatstgenoemde schilderde tevens arrangementen met fruit. De diversiteit in het stillevengenre was dus groot. Het Fries Museum kan dat maar in beperkte mate laten zien, want het werk van sommige van deze kunstenaars is niet of slecht vertegenwoordigd. Het met steun van de Vereniging Rembrandt aangekochte vanitasstilleven van Dirck de Horn biedt het museum mogelijkheden om de veelzijdigheid van de Friese schilderkunst op een aansprekende wijze te illustreren ♦

Gert Elzinga
Conservator oude kunst

Noot

1 Mededeling Ruurd Halbertsma, Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Literatuur

P. Bakker, *De Friese schilderkunst in de Gouden Eeuw*, Zwolle 2008

A. Chong en W. Kloek, *Het Nederlandse Stilleven 1550-1720*, tent. cat. Amsterdam

(Rijksmuseum) en Cleveland (Museum of Art) 1999-2000

S. Segal, *Flowers and Nature, Netherlandish Flower Painting of Four Centuries*, Amstelveen 1990

R. van Gelder, J. van der Veen, Jan van der Waals et al., *De wereld binnen handbereik. Nederlandse kunst- en rariteitenverzamelingen, 1585-1735*, Zwolle 1992

G. Langemeyer, G. Luther, C. Grimm et al., *Stilleben in Europa*, Münster (Westfälisches Landesmuseum für Kunst und Kulturgeschichte) 1979

A. Wassenbergh, *L'art du portrait en Frise au seizième siècle*, Leiden 1934

A. Wassenbergh, *De portretkunst in Friesland in de 17de eeuw*, Lochem 1967 (2e uitgebreide herdruk, ed. princ. 1948)

Zilveren avondmaalskan

Onbekende zilversmid, Noord-Duitsland?

Veluws Museum Nairac
Barneveld

Ca. 1640. Zilver, H 28 cm

Merken: gekroond schild met kruis (stadskeur Amersfoort), jaarletter S, palmet? (meesterteken).

Inscriptie, onder de voet: *Hendrick Morren Kerckmr. a Bernevelt 1689*

Herkomst: collectie Rolf en Diana Niedecker, Anholt, Duitsland (2010)

In het voorjaar van 2010 werd het Veluws Museum Nairac gebeld met de vraag of er belangstelling was voor de aankoop van een zilveren avondmaalskan. Het bleek om een 17de-eeuws exemplaar te gaan met de inscriptie: *Hendrick Morren Kerckmr. a Bernevelt 1689*. Dit was een unieke kans voor een klein museum om een bijzonder object te verwerven dat iets vertelt over de geschiedenis van de eigen plaats. De avondmaalskan is aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt, Rabofonds Barneveld en de Stichting Vrienden Museum Nairac.

De naam in de inscriptie is die van de schenker, kerkmeester Hendrick Morren.¹ In 1689 schonk hij een zilveren kan aan de Grote Kerk in Barneveld voor het vieren van het Avondmaal. Over Morren, die tevens brouwer was, is verder weinig bekend. Tussen 1665 en 1697 is hij verschillende malen kerkmeester geweest. Hoewel zijn naam pas in september 1665 voor het eerst voorkomt in de registers van de kerkvoogdij, was hij mogelijk al in 1664 aangesteld. In

Hanger met borstbeeld
Gustaaf Adolf II in een
lauwerkrans
Anoniem, Duits
Circa 1632-35. Goud en
email, 8 x 4 cm
RIJKSMUSEUM AMSTERDAM

dat geval zou de gift in 1689 ter gelegenheid van zijn 25-jarige jubileum kunnen zijn gedaan. De kan van Morren werd gebruikt met twee zilveren avondmaalsbekers en een zilveren schotel die in 1693 door kerkmeester Evert Willemsen aan de kerk was geschonken.

RAADSELS EN OPLOSSINGEN

De kan is versierd met voorstellingen van zeedieren: dolfinnen, hippocampussen – half paard, half vis – en andere zeemonsters in cartouches, afgewisseld met schelpen. Onderaan de hals is een rand aangebracht met afwisselend vruchten en leeuwenmaskers. De hals en het deksel van de kan zijn gedecoreerd met een ‘geteld geld’-motief, dat lijkt op elkaar overlappende geldstukken. Op het deksel staat een portret van de Zweedse koning Gustaaf II Adolf (1594-1632), dat overeenkomt met de beeltenis van de koning op 17de-eeuwse munten en een hanger in het Rijksmuseum Amsterdam. Het wapen dat op het handvat is gegraveerd, is mogelijk van de schenker Hendrick Morren.²

Wat is de betekenis van deze decoraties? De aanwezigheid van een portret van een Zweedse koning en zeemonsters en schelpen lijkt misschien vreemd op liturgisch vaatwerk in Barneveld, maar zilveren bekers en kannen voor de Avondmaalsviering waren in feite dezelfde voorwerpen die bij welgestelde families op de eettafel stonden. Het ging erom dat bij een zo plechtige gebeurtenis als de viering van het Avondmaal voorwerpen van hoge kwaliteit en van kostbaar materiaal dienden te worden gebruikt.

Een lastiger te beantwoorden vraag is waar en wanneer de kan is ontstaan. De zilvermerken op de

Foto: Lou Kaper

onderkant geven aan dat het object in de periode van de schenking in Amersfoort moet zijn gekeurd. Het model en de renaissance-ornamentiek duiden echter op een eerdere vervaardiging.³ Hoe valt dit met elkaar te rijmen?

Het ‘geteld geld’-motief komt veel voor op de stelen van zilveren lepels uit Groningen en omgeving, een gebied dat nauw verbonden was met het aangrenzende Duitse deel van Oost-Friesland. En daarmee wordt de afbeelding van de koning van Zweden op het deksel beter verklaarbaar. Gustaaf II Adolf was een van de hoofdrolspelers in de Dertigjarige Oorlog, die zich in de strijd wierp voor de protestantse zaak en dus tegen de katholieke Habsburgers. In 1632 sneuvelde hij. De kan zou dus rond 1640 vervaardigd kunnen zijn als aandenken aan deze voorvechter van het protestantisme, mogelijk in Noord-Duitsland, bijvoorbeeld in de havenstad Emden. Dat de Barnevelder Hendrick Morren de afbeelding van deze evenknie van Willem van Oranje passend vond, is begrijpelijk.

Bij een nauwkeurige bestudering is gebleken dat zich onder de bodem van de kan resten van oorspronkelijke zilvermerken bevinden, die helaas niet meer geïdentificeerd

Onderzijde
avondmaalskan
met inscriptie
schenker

Deksel kan met portret van Gustaaf II Adolf

kunnen worden. De vrij hoge voet met daarop de langwerpige bladeren lijkt eerder uit de tijd van de schenking te dateren en zou dan een latere toevoeging zijn, mogelijk ter vervanging van een lage standring. Dat betekent mogelijk dat deze kan een monumentaler karakter kreeg, in opdracht van Hendrick Morren werd uitgevoerd door een Amersfoortse zilversmid.⁴ Op deze aanvulling werden zowel de nieuwe keurtekens afgeslagen als de inscriptie met betrekking tot de schenking aangebracht.

VERKOOP AVONDMAALSILVER
Eeuwenlang zijn de kan van Hendrick Morren en de schotel van Evert Willemsen door de Hervormde Gemeente gebruikt. De geschenken van deze kerkmeesters staan nog vermeld in inventarissen uit 1824 en 1865. In 1882 schonk de Barnevelder A.A.H. Sweijns een nieuw zilveren avondmaalsstel aan de kerk. De toenmalige burgemeester en president-kerkvoogd mr. C.A. Nairac, die vanuit zijn historische belangstelling een lokale oudheidkamer had opgericht en de naamgever is van ons huidige museum, pleitte ervoor om de 17de-eeuwse voorwerpen te bewaren. Maar na zijn overlijden werd op 1 oktober 1885 alsnog besloten om het 'oude zilver' van de hand te doen: de kan geschonken door Morren, de zilveren schotel van Willemsen en twee zilveren bekers. Nog diezelfde maand meldde zich een gegadigde die de voorwerpen voor fl. 135 kocht.

Daarna verdween de kan uit beeld om begin 2010 weer op te duiken.

De familie die het object al sinds 1915 in bezit had, liet de Barneveldse kerkvoogdij weten het te willen verkopen. Na contact met het bestuur van de vriendenstichting kreeg het museum de mogelijkheid de kan te verwerven. Voor een museum dat zich ten doel stelt de geschiedenis van de Veluwe en in het bijzonder die van de eigen plaats voor het voetlicht te brengen, is dit een interessante aanwinst. Daarbij is het een mooie gedachte dat het museum op een steenworp afstand staat van de Grote Kerk in Barneveld. Na 125 jaar is het genereuze geschenk van Hendrick Morren weer thuis.

Priscilla C. van Leeuwen
Conservator

Noten

1. De gegevens over Hendrick Morren zijn ontleend aan een ongepubliceerde studie van Gerjan Crebolder, oud-archivaris van de Gemeente Barneveld: *Kerkmeester Hendrick Morren, de man van de genereuze gift.*
2. De identificatie van het wapen wordt bemoeilijkt doordat de naam 'Morren' geen familienaam is, maar een patroniem: zoon van Mor (Gijsbertsen).
3. Met dank aan Johan R. ter Molen, directeur van Paleis Het Loo en buitengewoon hoogleraar Toegepaste Kunsten en Kunstnijverheid aan de Radboud Universiteit Nijmegen. De kunsthistorische gegevens over de kan zijn van hem afkomstig.
4. Amersfoortse zilver is vrij zeldzaam, maar het Museum Flehite in Amersfoort bezit een zilveren lepel met hetzelfde meesterteken en dezelfde jaarletter als de kan van Morren (mededeling van Annelies Krekel-Aalberse, oud-conservator collectie BV Koninklijke Van Kempen en Begeer).

Speeldoos met vier kleinere dozen

Vermoedelijk Gdansk (Danzig), Polen

Rijksmuseum
Amsterdam

Circa 1734. Barnsteen, gedeeltelijk op een houten kern, verguld koperen beslag,
H 17,4 cm, B 32,9 cm, D 22,6 cm; de kleine dozen H 6,1 cm, B 12,5 cm, D 8 cm
Herkomst: Veiling Sotheby's (Londen), 6 juli 2010, nr. V (2010)

Barnsteen is onvoorstelbaar oude, gefossiliseerde hars. In Europa zijn vrijwel uitsluitend kunstwerken gemaakt van barnsteen uit het Oostzeegebied. Dat is ongeveer 40 miljoen jaar geleden ontstaan, toen dit gebied nog land was, waarop bomen groeiden die ongewoon veel hars afscheidden. In later tijd is deze barnsteen over delen van het tegenwoordige Polen en Noord-Oost Duitsland verspreid geraakt. Het materiaal wordt ook in de Oostzee zelf gevonden.

Dat alles is nog niet zo lang bekend, en barnsteen – ook wel amber genoemd – is heel lang als een mysterieus, ja zelfs mystiek materiaal beschouwd, waaraan allerlei bijzondere eigenschappen werden toegedicht.¹ Al in het prehistorische tijdperk zijn er voorwerpen van gemaakt, en ook de oude Grieken en Romeinen waren er door gefascineerd. Vanaf de 13de eeuw kwam opnieuw een productie in barnsteen tot stand, aanvankelijk vooral van rozenkransen.

In de *Kunst- und Wunderkammern* van de noordelijke renaissance, de alomvattende vorstelijke verzamelingen waarin zeldzame en exotische materialen een hoofdrol speelden, mocht het raadselachtige barnsteen, dat door de werking van het licht zacht lijkt te gloeien, natuurlijk niet ontbreken. Vanaf de 16de eeuw is het tot allerlei fantasievolle pronkstukken gevormd, waarbij de beperkingen opgelegd door het kleine formaat waarin dit materiaal doorgaans wordt gevonden, vernuftig werden omzeild.

In de verzamelingen van de Oranjes namen voorwerpen van barnsteen een belangrijke plaats in. De kunstlievende Frederik Hendrik en Amalia van Solms, die aan hun hof een grandioze internationale uitstraling wisten te geven, bezaten in 1632 onder andere een zeldzame zaalkroon voor tien kaarsen, een 'cabinet of kofferken' en een pot van barnsteen met een voet en een oor van goud. Hun verzameling werd vervolgens nog enorm uitgebreid, zoals blijkt uit de inventaris van de bezittingen van Amalia die een aantal jaren na de dood van Frederik Hendrik in 1647 is opgemaakt. Naast talrijke koppen, schalen en andere kleine voorwerpen worden een kabinet met vele laden en een opslaand deksel, een groot aantal 'koffers', een grote spiegel en een spinnewiel beschreven. Opvallend zijn 'Den cheurvorst met de cheurvorstinne van amber', dat wil zeggen afbeeldingen – waarschijnlijk kleine beeldjes – in barnsteen van de dochter van het stadhouderlijk paar, Louise Henriette, en haar gemaal, Frederik Willem van Brandenburg, de Grote Keurvorst, met wie ze in 1646 was gehuwd. De keurvorst van Brandenburg heerste over Pruisen, waarin Königsberg gelegen was, een van de belangrijkste productiecentra van barnstenen kunstwerken. Barnsteen was zeer geliefd

Dekselbokaal

Vermoedelijk Königsberg, het barnsteen
wellicht gesneden door Georg Schreiber
Ca. 1610-30. Barnsteen met montuur
van geëmailleerd goud, H 32 cm
RIJKSMUSEUM AMSTERDAM

aan het hof te Berlijn, en de keurvorsten – vanaf 1701 de koningen van Pruisen – gaven graag kunstwerken van dat materiaal aan andere Europese vorsten cadeau. Genoemde portretten zijn vermoedelijk in het bezit van Amalia gekomen als geschenk van haar dochter en schoonzoon, en dat zal ook voor andere barnstenen objecten hebben gegolden.

Ook de Friese Oranjes omgaven zich met barnsteen, waarbij de familiebanden met Duitsland en Pruisen opnieuw een rol zullen hebben gespeeld. In het Stadhouders Hof in Leeuwarden werd in 1695 een bijzonder kamertje ingericht voor de vrouw van de Friese stadhouder. De wanden waren helemaal bekleed met Chinees lakwerk, zodat de vorstin zich in een totaal andere wereld kon wanen – dit unieke vertrek bevindt zich tegenwoordig in het Rijksmuseum. In deze omgeving stond oorspronkelijk een tafel van barnsteen tegen de wand, met een spiegel erboven en twee guerdons ter weerszijden. Behalve met kleine voorwerpen van barnsteen was het

kamertje verder met een overvloed aan oosters porselein opgesmukt; blijkbaar paste barnsteen in de hier gecreëerde wonderbaarlijke, exotische wereld.

Dit Bulletin gaat over aanwinsten, over concrete kunstwerken, maar de bovengenoemde opsomming leidt tot een droevige anticlimax: van dit alles is niets meer bekend. Alle stadhoudersverzamelingen zijn in de loop der tijd verspreid geraakt en nergens kon een object van barnsteen worden aangewezen dat deel heeft uitgemaakt van die fragiele pracht. Kón, want daar kwam plotseling op spectaculaire wijze verandering in toen de catalogus van een verbluffende veiling in Londen, simpelweg *Treasures* geheten, verscheen. Uit bezit van een nazaat van de Oranjes werd daarin een prachtige grote doos van barnsteen aangeboden die plaats biedt aan vier kleinere. Als grote zeldzaamheid zijn alle vijf dozen gegraveerd met de wapens van stadhouder prins Willem IV en zijn gemalin, Anna van Hannover, die hij in 1734 huwde.

Portret van Anna van Hannover
 Johann Valentin Tischbein,
 toegeschreven aan
 1753. Olieverf op doek,
 48,5 x 38 cm
 RIJKSMUSEUM AMSTERDAM

Dit soort uiterst zeldzame verzamelobjecten wordt internationaal fel begeerd en het was meteen duidelijk dat er veel geld voor zou moeten worden bijeengebracht. Met hulp van de Vereniging Rembrandt, de Mondriaan Stichting en het VSBfonds is dat in recordtijd gelukt en kon de doos op de veiling voor het Rijksmuseum worden aangekocht.

'QUADRILLEKISTJES MET HAER VISJES'

Waarschijnlijk is de doos net als de eerder genoemde objecten van barnsteen uit de verzamelingen van de Oranjes als geschenk naar Den Haag gekomen, en wel van de koning van Pruisen, Friedrich Wilhelm I, die met zowel Willem IV als Anna van Hannover verwant was. Aanleiding zal het huwelijk van de begiftigden zijn geweest. In 1728 had de koning een groot barnstenen

kabinet cadeau gegeven aan August de Sterke, keurvorst van Saksen en koning van Polen, en in 1733 schonken hij en zijn gemalin, een dochter van koning George I van Engeland, een soortgelijk maar kleiner meubel, gegraveerd met het wapen en het monogram van de koningin, bij het huwelijk van hun dochter met de hertog van Brunswijk.

De prins en prinses van Oranje waren minder nauw verwant met het koningspaar en van geringere politieke betekenis voor het Pruisische hof. Daarom kregen zij 'slechts' deze doos met inhoud, bedoeld als speeldoos, die echter juist door de gegraveerde wapens toch als waarlijk vorstelijk geschenk is gekenmerkt – gegraveerde wapens komen slechts bij hoge uitzondering voor op objecten van barnsteen, die vrijwel alle voor de markt zijn vervaardigd en niet als gevolg van een persoonlijke opdracht. De vormgeving van barnstenen voorwerpen evolueerde maar langzaam, en de vorm en de beeldhouwde versiering van de grote doos herinneren nog helemaal aan 17de-eeuwse prototypes. De geschulpte plaatjes die zijn gegraveerd met de wapens tonen wel duidelijk het vormgevoel van de vroege 18de eeuw, en dat geldt ook voor de prachtige gegraveerde ranken, ornamenten en landschappen.

Het is denkbaar dat het cadeau speciaal voor prinses Anna bedoeld was. In de inventaris van haar persoonlijke eigendommen, opgemaakt na haar dood in 1759, worden 'Een groot en een kleiner vierkant ambre kistje, in ieder vier quadrillekistjes met haer visjes, waarvan eenige kistjes aan de hoeken beschadigt' genoemd, tezamen geschat op 400 gulden.² Quadrille was een 18de-eeuws kaartspel dat als voorloper van bridge wordt beschouwd. Voor het spel werden fiches ('visjes') van been of parelmoer gebruikt. De doos die nu voor het Rijksmuseum is verworven is vermoedelijk het grotere exemplaar van de twee in de inventaris genoemde speeldozen, waaruit de speelfiches sindsdien verloren zijn geraakt. Anna had een speciale voorliefde voor barnsteen: ze vervaardigde er zelf doosjes, dobbelstenen, kokertjes en andere snuisterijen van. De speeldoos met inhoud is vermoedelijk vererfd op haar zoon, stadhouder Willem V, die er zo op gesteld moet zijn geweest dat hij hem heeft meegenomen toen hij en zijn gezin in 1795 voor de Franse bezetters naar Engeland vluchtten. Zodoende kon het object in de familie bewaard blijven. Het is vererfd op de zoon van koning Willem I, prins Frederik, en vervolgens op diens dochter Marie, gehuwd met de prins van Wied.

Kunstvragen

Juliette Jonker-Duynstee (46)

Eigenaar VechtExclusief, lid van de Vereniging Rembrandt, Titus Cirkel sinds 2007

INTERNATIONALE HOFULTUUR

In de nieuwe opstelling van het Rijksmuseum die op het ogenblik wordt voorbereid, zullen kunst en geschiedenis in samenhang worden getoond. Binnen het verhaal van de Nederlandse cultuur zal een rode draad worden gevormd door de Oranjevorsten, een gemakkelijk herkenbaar, aansprekend aanknopingspunt voor het publiek. Het is verheugend dat in de afgelopen decennia een aantal belangrijke kunstwerken uit Oranjebezit is ontdekt en voor het Rijksmuseum verworven, die een ereplaats in deze presentatie zullen krijgen. Het omstreeks 1655 door Willem de Rots voor Amalia van Solms gemaakte pronkkabinet van schildpad en ivoor, en de verguld zilveren toiletspiegel die koning Willem I in 1830 aan zijn dochter, prinses Marianne, heeft geschonken, zijn beide met steun van de Vereniging Rembrandt aangekocht; daarnaast is de 'Chinese' klokcast verworven, die Matthijs Horrix in 1781 voor Wilhelmina van Pruisen heeft gemaakt. De barnstenen doos van Willem en Anna – of van Anna alleen? – vormt een prachtige aanvulling op deze groep. Het is een voor Nederland uniek voorbeeld van internationale hofcultuur, dat door zijn ongewone schoonheid en magische uitstraling bijzondere glans verleent aan de geschiedenis van ons vorstenhuis ♦

Reinier Baarsen
Senior conservator meubelen

De barnstenen dozen zullen van 5 april t/m 2 mei worden tentoongesteld op de aanwinstpresentatie van het Rijksmuseum.

Noten

1. De gegevens over barnsteen en de daarvan gemaakte objecten zijn ontleend aan A. Rohde, *Bernstein, Ein deutscher Werkstoff*, Berlijn 1937 en M. Trusted, *Catalogue of European Ambers in the Victoria and Albert Museum*, Londen 1985.
2. S.W.A. Drossaers en Th.H. Lunsingh Scheurleer (red.), *Inventarissen van de inboedels in de verblijven van de Oranjes [...] 1567-1795*, 3 dln, Den Haag 1974-76, II, p. 763, nr. 82; de overige vermeldingen van barnsteen in Oranjebezit zijn eveneens aan deze publicatie ontleend.

Wat is uw eerste kennismaking met kunst?

'Franse Romaanse kerkjes, gotische kathedralen en musea langs de routes naar Santiago de Compostella. Toen vond ik het niks, maar nu bezoek ik graag diezelfde plekken met mijn kinderen, die het op hun beurt ook niets vinden!'

Herinnert u zich nog uw eerste kunstreproductie?

'Tijdens die reizen mochten wij altijd ansichtkaarten kopen van de kunst die wij mooi vonden. Dus ik heb plakboeken vol 'reproducties' van altaarstukken, glas-in-loodramen en *highlights* uit Franse musea.'

Wat is uw eerste kunstaankoop?

'Het schilderij *Branca* van Wim Lieftink, een 1,30 meter hoog, geabstraheerd gezicht van een Spaanse vrouw. Wij kochten het 20 jaar geleden in een Amsterdamse galerie. Het was alsof ik een klap in mijn gezicht kreeg toen ik het voor het eerst zag, zo'n krachtig werk is het. En die kracht heeft het nog steeds...'

Naar welk museum gaat u graag terug?

'De Pont in Tilburg. Zowel voor de collectie als voor het bijzondere gebouw. Geweldig als oude fabrieken op deze manier 'hergebruikt' worden. In de grote en heldere ruimtes komen objecten zo prachtig tot hun recht.'

Welke aankoop voor welk museum zou u graag willen steunen?

'Een aankoop voor een kleiner museum, die echt iets toevoegt aan de collectie en een breed publiek aanspreekt. De recent door de Titus Cirkel gesteunde aankoop van de sieradencollectie van Emmy van Leersum door het Stedelijk Museum in 's-Hertogenbosch is een goed voorbeeld.'

Waarom bent u lid geworden van de Titus Cirkel?

'Dat kwam door enkele vrienden die lid waren. De gedeelde interesse voor moderne kunst sprak mij aan. Doordat ik nu in de aankoopcommissie zit, krijg ik een bijzonder kijkje achter de schermen van de Nederlandse museumwereld. Een prettige bijkomstigheid zijn de vriendschappen die zijn ontstaan door de fantastische reizen, diners en excursies.'

Wat zou u graag uit uw eigen verzameling aan een museum willen schenken, om iedereen van mee te kunnen laten genieten?

'Een 17de-eeuws gepolychromeerd houten Jezusbeeldje. De verf is her en der afgebladderd, de vingers zijn deels afgebroken en één glazen oogje loent wat. De kunst van de imperfectie. Het straalt de energie van eeuwenlange devotie uit.'

Landschap in de storm

Gerard van Nijmegen (Rotterdam 1735-1808 Rotterdam)

Rijksmuseum Twenthe
Enschede

1804. Olieverf op paneel, 75 x 92 cm

Gesigneerd en gedateerd, rechts op rotsblok: *G. van Nijmegen 1804*

Herkomst: particuliere verzameling, via kunsthandel Hoogsteder & Hoogsteder (2010)

De Nederlandse kunstgeschiedenis is rijk aan dramatische zeegezichten met storm en onweer. Overweldigende natuur en barre weersomstandigheden in bos- of berglandschappen kom je vóór het tweede kwart van de 19de eeuw heel wat minder vaak tegen. Gerard van Nijmegens *Landschap in de storm* uit 1804 is zo'n uitzondering.

In 2007 ontving Rijksmuseum Twenthe het schilderij in bruikleen uit particulier bezit. Dit bijzonder fraaie, voor de periode van omstreeks 1800 vooruitstrevende kunstwerk past uitstekend in de bijzondere aandacht die het museum schenkt aan kunst uit de lange 18de eeuw. Nadat de eigenaar te kennen had gegeven het schilderij te willen verkopen, werd getracht de benodigde gelden bijeen te brengen om dit voor het museum zo belangrijke kunstwerk definitief te verwerven. Dit lukte, dankzij de steun van een particulier en verschillende fondsen en stichtingen.

Berglandschap met voerlieden, die een ossenwagen over een houten brug drijven
Gerard van Nijmegen
1790. Olieverf op paneel,
62 x 89 cm
RIJKSMUSEUM TWENTHE,
ENSCHEDA
(In bruikleen van Rijksmuseum
Amsterdam)

'BERG- EN BOSCHACHTIGE LANDSCHAPPEN'

Gerard van Nijmegen (1735-1808), een van de belangrijkste Nederlandse kunstenaars van zijn tijd, was afkomstig uit een Rotterdams geslacht van decoratieschilders; hij was een kleinzoon van Elias (1667-1755) en studeerde bij zijn vader Dionys (1705-1798). Uiteindelijk koos hij voor het ezelsstuk. Van Nijmegen werd niet alleen landschaps- en portretschilder, maar liet ook tekeningen en etsen na. Hij was bestuurslid van het Rotterdamse

tekengenootschap *Hierdoor tot Hooger* en bracht een aanzienlijke kunstverzameling bijeen.

Zijn specialisme werd, zoals kunstenaarsbiografen Van Eijnden en Van der Willigen in 1817 schreven, het schilderen van 'Berg- en Boschachtige Landschappen met Watervallen en gestoffeerd met Landlieden en onderscheidene soorten van Vee'. Inspiratiebronnen voor hem waren beroemde 17de-eeuwse voorgangers als Jacob van Ruisdael, Allart van Everdingen en Adam Pynacker. Van Nijmegens beide reizen naar Duitsland, in 1782 en 1788, bleken een levenslange bron voor onderwerpen. Volgens Van Eijnden en Van der Willigen ging de kunstenaar op reis 'ter beschouwing der schoone Natuurtooneelen, welke men bijzonder langs den *Rijn* aantreft'. Zijn onderweg gemaakte schetsen en de bewaarde herinneringen gebruikte hij als uitgangspunt voor in zijn atelier vervaardigde schilderijen. Zo is zijn *Berglandschap met voerlieden, die een ossenwagen over een houten brug drijven* uit 1790 in het Rijksmuseum Amsterdam geïnspireerd op het zien passeren van een ossenwagen bij Düsseldorf. Van Nijmegen situeerde dit tafereel in een berglandschap. Een schilderij uit 1792 in het Historisch Museum Rotterdam toont Van Nijmegen met zijn volgens Van Eijnden en Van der Willigen 'achttingwaardige en verstandige' eerste vrouw – de tekenares Suzanna Catharina Vijgh – en een dienstmaagd, staande bij een waterval tijdens hun Rijnreis.

Van Nijmegen heeft zijn wederwaardigheden vastgelegd in twee verslagen die in handschrift worden bewaard in de Atlas van Stolk in Rotterdam. Deze reisreportages zijn niet alleen informatief, maar soms ook vermakelijk dankzij allerlei amusante karakterisering. Zo heet de hospita van logement *De Keizerskroon* in Zutphen 'dik van kop' en 'Puistig van Aengezicht' en schommelde zij bij het lopen. Het ontbrak Van Nijmegen niet aan milde zelfspot. Hij vroeg zich af waarom hij niet overal feestelijk met wijn werd onthaald, zoals Albrecht Dürer overkwam als we diens reisjournaal uit de jaren 1520-1521 mogen geloven. Hij was tenslotte óók kunstschilder en reisde óók met twee vrouwen. Nota bene heette Dürers vrouw Grietje en zijn dienstmaagd Suzanna, terwijl Van Nijmegens vrouw Suzanna heette en zijn dienstmaagd Grietje. Elders noteerde hij dat zijn beide verslagen waren geschreven om door hem en zijn vrouw te worden gelezen op hoge leeftijd, 'als onze neus en onze kin elkanderen zoo dicht als mogelijk is genaderd zullen zijn'. Serieus was hij over de kunst en de landschappen die hij zag, maar ook over

het reizen zelf, de kwaliteit van de wegen, de koetsen – de Van Nijmegens vielen een keer met koets en al om door de slechte weg –, de dronken koetsiers en het eten en de kwaliteit van de bedden – inclusief luizen – in de logementen.

De kunstwerken van Van Nijmegen werden gewaardeerd. Van Eijnden en Van der Willigen prezen zijn 'rijke verbeeldingskracht en goed geheugen' en noemden zijn composities 'dikwijls grootsch breed van licht en schaduw, meesterlijk en in eenen aangename toon geschilderd'.

DREIGENDE ATMOSFEER

Het *Landschap in de storm* is een met subtiële penseelstreek geschilderd gezicht op een bergachtig landschap met waterval en een toren in de verte. Wat stijl en

thematiek betreft is het typerend voor Van Nijmegens beste werk. Nogal uitzonderlijk is de weergave van de storm. De beide figuurtjes met hond houden zich met moeite staande, bomen buigen door in de wind en een gedurfd geschilderde diep-donkere, spectaculaire lucht zorgt voor een dreigende atmosfeer. Met zijn nadruk op sfeer, en zijn dramatische weergave van een naderend onweer in een landschap, loopt Van Nijmegen decennia vooruit op de 19de-eeuwse kunstenaars die werden gefascineerd door dit weertype. Zoals Barend Cornelis Koekkoek in 1841 in zijn *Herinneringen en mededeelingen van eenen landschapschilder* schreef: 'Voor den schilder zijn ook onweders grootsche, schilderachtige natuurtooneelen'. Watervallen en zware oude bomen zouden eveneens tot het geliefde romantische repertoire gaan behoren.

**Weidelandschap
met vee**

Jacob van Strij
Circa 1800. Olieverf op
paneel, 55,9 x 72,8 cm
RIJKSMUSEUM TWENTHE,
ENSCHEDA

**Landschap met
eikenbomen en ruïne**

Barend Cornelis Koekkoek
1855. Olieverf op doek,
87,7 x 113,5 cm
RIJKSMUSEUM TWENTHE,
ENSCHEDA

Van Nijmegen was niet de eerste en enige Nederlandse kunstenaar met belangstelling voor storm en onweer in een bos- of berglandschap. Zo tekende Jan Hackaert tijdens zijn reis door Zwitserland in 1656 een landschap met twee wandelaars in de storm; dit schetsboekblad bevindt zich in het Kunsthaus in Zürich. Ook Hackaert toont twee klein weergegeven wandelaars op een weg, met opwaaiende jassen in een storm, doorbuigende bomen en een vergezicht rechts – maar dat is in een tekening, niet in een schilderij. Het *Landschap bij stormachtig weer* van Hermanus van Brussel in Teylers Museum in Haarlem is wél geschilderd. Deze jongere tijdgenoot van Van Nijmegen was eveneens een navolger van Van Ruisdael en Hobbema; ook hij wilde in zijn voorstelling de overweldigende, onbeheersbare kracht van de natuur weergeven. En de ets *Wandelaars in de storm* van de Haarlemse kunstenaar Franciscus Andreas Milatz bewijst dat het thema rond deze tijd ook incidenteel in de prentkunst is te vinden.

Er is wel gesuggereerd dat de belangstelling voor stormachtige landschappen bij 17de-eeuwse kunstenaars

te maken had met het feit dat donder, onweer en bliksem al door de gezaghebbende Romeinse schrijver Plinius als 'onschilderbare' onderwerpen werden beschouwd. Volgens hem werden deze thema's desondanks door de fameuze Griekse kunstenaar Apelles met succes verbeeld. Nederlandse schilders zouden zich, om Apelles te evenaren of liever nog te overtreffen, uitgedaagd hebben gevoeld om motieven als de regenboog, regen, donder en bliksem, wolken, damp en licht te schilderen.

Meestal speelt in dergelijke scènes de mens nog een belangrijke rol. Zo prominent als de door storm en onweer bedreigde natuur door Van Nijmegen is afgebeeld, met de figuurtjes eerder als stoffage dan als hoofdonderwerp, komen we in de Nederlandse kunst van omstreeks 1800 zelden tegen.

VERBLIJF IN NEUWIED

Er wordt nog verder onderzocht of een van beide reisbeschrijvingen van Van Nijmegen, net als bij het schilderij uit het Rijksmuseum, informatie biedt over het tafereel. Een rechtstreeks verband is nog niet met zekerheid opgespoord, maar de locatie zou zich kunnen bevinden in de omgeving van Neuwied aan de Rijn, in het noordelijk deel van de deelstaat Rijnland-Palts waar Van Nijmegen in juni 1788 was. Bij de aankomst van de Van Nijmegens was het er ondraaglijk heet; het begon al snel te donderen en te regenen in het gebergte rondom. Dit patroon herhaalde zich de dagen erna. Het onweer werd steeds aangekondigd door een sterke damp in de bergen en over de Rijn. 'De werking van dit alles', aldus Van Nijmegen, 'over en in 't Gebergte te zien, was Schoon en Wonderbaar'. Het echtpaar bleef relatief lang in Neuwied, waar het diverse wandelingen in de omgeving maakte en 'uitmuntende Groote en Fraaije Watervallen en vijvers' bewonderde.

Of de locatie van het schilderij hier kan worden gevonden of niet, Van Nijmegen toonde vooral in de passages over Neuwied en omgeving veel belangstelling voor het weer. Deze interesse sluit aan bij de internationale meteorologische belangstelling onder kunstenaars, zoals de beroemde Britse schilder John Constable die toonde in zijn wolkenstudies. Misschien moet uiteindelijk worden vastgesteld dat de meester vol verbeeldingskracht uiteenlopende motieven uit zijn herinnering of op grond van schetsen heeft gecombineerd en dat er geen sprake is van één herkenbare locatie.

VAN NIJMEGEN IN RIJKSMUSEUM TWENTHE

Het schilderij van Van Nijmegen slaat een brug tussen de 'neo-17de-eeuwse' landschappen van onder meer Jacob van Strij enerzijds en de romantiek van Barend Cornelis Koekkoek anderzijds. Deze twee kunstenaars zijn met diverse hoofdwerken vertegenwoordigd in Rijksmuseum Twenthe.

Foto's schilderijen en ets Rijksmuseum Twenthe: R. Klein Gotink

Van Nijmegens landschappen zijn in Nederlandse openbare collecties zeldzaam, wat deze aankoop extra belangrijk maakt. Het Rijksmuseum in Amsterdam bijvoorbeeld bezit slechts dat ene berglandschap van de kunstenaar. Het nu verworven *Landschap in de storm* wordt in brede kring erkend als een kardinaal werk. Dat blijkt uit het feit dat het in 1997 als een 'ambitieuze' schilderij werd gepubliceerd in de catalogus van de beeldbepalende tentoonstelling *Langs velden en wegen* in Amsterdam en in 2009 prominent werd opgenomen in de expositie *Groots en meeslepend* in Haarlem ♦

Paul Knolle

Hoofd collecties en conservator oude kunst

Voor de verwerving van *Landschap in de storm* door Gerard van Nijmegen kreeg het Rijksmuseum Twenthe steun van een particulier en van de volgende fondsen: Stichting G.J. van Heek jr. Fonds, de Stichting Rijksmuseum Twenthe Fonds, de Vereniging van Vrienden van Rijksmuseum Twenthe en het Stichting Roelvink Fonds, en het BankGiro Loterij Aankoopfonds en het Fonds Leppink-Postuma van de Vereniging Rembrandt.

Keuze uit de literatuur

A. Erfteimeijer, *Groots en meeslepend. Sublieme landschappen uit de Nederlandse romantiek*, tent. cat. Haarlem (Frans Hals Museum/De Hallen) 2009

R. van Eijnden en A. van der Willigen, *Geschiedenis*

der vaderlandsche schilderkunst, sedert de helft der XVIII eeuw, II, Haarlem 1817, pp. 247-253

R. Falkenburg, 'Onweer bij Jan van Goijen. Artistieke wedijver en de markt voor het Hollandse landschap in de 17de eeuw', in: R. Falkenburg

e.a. (red.), *Natuur en landschap in de Nederlandse kunst 1500-1850*. Zwolle 1998 (*Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek* 48), pp. 116-161

W. Loos, R.-J. te Rijdt, M. van Heteren e.a., *Langs velden en wegen. De verbeelding van het landschap in de 18de*

Wandelaars in de storm
Franciscus Andreas Milatz
Ca. 1800. Ets, 17,4 x 24,4 cm
RIJKSMUSEUM TWENTHE,
ENSCHEDÉ

en 19de eeuw, tent. cat. Amsterdam (Rijksmuseum) 1997-98

J.W. Niemeijer, 'Gerard van Nijmegens 'Berglandschap met ossewagen' en het dagboek van zijn reis langs de Rijn', *Bulletin van het Rijksmuseum* 32 (1984), pp. 64-70

Ultimate Painting No. 39

Ad Reinhardt (New York 1913-1967 New York)

Kröller-Müller Museum
Otterlo

1960. Olieverf op doek, 152,4 x 152,4 cm

Gesigneerd en geannoteerd, verso: *Ad Reinhardt / "Ultimate Painting, No. 39, 60" x 60", 1960" / oil on canvas / 732 Broadway NYC 3*

Herkomst: Daniel W. Dietrich Foundation, Chester Springs, VS, via de Mayor Gallery, Londen (2010)

Ad Reinhardt is een Amerikaanse kunstenaar in de abstract-geometrische traditie, een iets jongere tijdgenoot van Barnett Newman en Mark Rothko. Zijn artistieke ontwikkeling staat in het teken van zijn zoektocht naar de essentie van kunst. Hij werd door de minimalistische en conceptuele kunstenaars van de decennia daarna als een belangrijk wegbereider gezien. Opmerkelijk genoeg was in geen enkele Nederlandse openbare verzameling werk van zijn hand aanwezig. Het Kröller-Müller Museum, dat een prachtige collectie minimalistische en conceptuele kunst heeft, keek jarenlang uit naar een kans om een schilderij van Reinhardt aan de verzameling toe te voegen. In 2010 werd dit geduld beloond.

In de jaren dertig van de vorige eeuw begon Ad Reinhardt te schilderen in de abstract-geometrische traditie met uitstapjes naar een meer lyrische opvatting. Zijn denkwereld werd sterk beïnvloed door zijn Europees-joodse achtergrond: zijn vader was in 1907 uit Rusland geëmigreerd en zijn moeder in 1909 uit Duitsland. Vanaf eind jaren veertig verdwijnt het lyrische aspect, worden de composities steeds regelmatig en de geometrische vlakken strakker. In de jaren vijftig reduceert Reinhardt zijn kleurenpalet: zijn werk wordt steeds minder contrastrijk en de kunstenaar concentreert zich na een blauwe en een

rode periode geheel op schakeringen van zwart, van omstreeks 1955 tot aan zijn dood. Het compositieschema is dan teruggebracht tot een Grieks kruis, ofwel negen kwadraten.

Dit werk komt voort uit een overtuiging dat kunst alleen maar zichzelf kan zijn en dat de essentie ervan het best kan worden ervaren door het kunstwerk zoveel mogelijk te ontdoen van alles wat daarvan afleidt. Reinhardt ontwerpt daarvoor een theoretische rechtvaardiging, die in artikelen, gedichten en cartoons zijn neerslag vindt. Typerend in deze teksten is dat hij voortdurend wijst op wat kunst *niet* is. Met zijn schilderijen en zijn theoretische werk zet hij zichzelf in de schilderkunstige en filosofische traditie van degenen die gefascineerd zijn door de leegte, het einde of het niets. Het meditatieve, voor sommigen hallucinerende karakter van zijn schilderijen is dan ook de meest in het oog springende kwaliteit. Door Reinhardts technische vakmanschap en door zijn enorm geconcentreerde manier van denken en doen zijn vooral duizelingwekkende schilderijen ontstaan. Zo wordt erfahrbaar wat zijn kunst *wel* is.

De zwarte schilderijen zijn op het eerste gezicht moeilijk van elkaar te onderscheiden en zijn eigenlijk onreproduceerbaar. Ze zijn opgebouwd uit vele lagen olieverf, waarin kleursluiers herkenbaar (kunnen) zijn. Zo ook in *Ultimate Painting No. 39*. Als de ogen gewend zijn aan het zwart, ontvouwt zich langzamerhand de compositie: een Grieks kruis, bestaande uit een horizontale en een verticale baan in het midden, die het beeld verdelen in negen kwadraten. Bij strijklicht is de hand van de kunstenaar te zien, die een kwast van ongeveer vier centimeter breed hanteerde. Langs de randen van het kruis zijn sporen van blauw zichtbaar. Het gaat hier om een werk met een intense zeggingskracht, een prachtig, autonoom schilderij dat het mysterie van het zwart met al zijn

symbolische en filosofische bijbetekenissen indringend ervaarbaar maakt.

REINHARDT IN OTTERLO

Voor het Kröller-Müller Museum is de verwerving van een zwart schilderij van Reinhardt om verschillende redenen van belang. In de eerste plaats vanwege de relatie met het werk van de door Reinhardt zeer bewonderde Piet Mondriaan, en dan vooral de meditatieve kant ervan. Er is een interessante lijn te trekken van de kunstopvatting van Mondriaan (het kunstwerk als een geestelijk/materieel model van de kosmische ordening) naar die van Reinhardt. Mondriaan inspireerde Reinhardt ongetwijfeld ook om de olieverf in talloze lagen op te bouwen en zijn werken zo een intense, verzadigde zeggingskracht mee te geven. Tenslotte, alleen al het naast elkaar zetten van hun gebruik van wit en zwart kan tot fundamentele kunstbeschouwingen aanleiding geven.

In de tweede plaats past het schilderij ook in een breder kader goed in de collectie van het museum wanneer we het in het verband brengen met werk van kunstenaars die ruimte en (het ontbreken van) kleur tot uitgangspunt nemen. Zwart staat niet alleen symbool voor de compressie van alles tot niets, de ultieme vorm van leegte, maar ook voor de oneindige ruimte. Zwart zal zelden alleen esthetisch ervaren worden, daarvoor zijn de ermee verbonden religieuze, psychologische en sociale connotaties te beladen. In onze verzameling is een breed scala van 'zwarte' kunstwerken aanwezig, zoals van Ellsworth Kelly, Armando, Lucio Fontana, Richard Serra en Jo Baer, van werken waarin het tegenovergestelde, wit, het centrum vormt, van kunstenaars als Robert Ryman, Ad Dekkers, Piero Manzoni, Jan Schoonhoven en Herman de Vries, of waarvan juist de leegte op een of andere manier het thema is, zoals van Anish Kapoor en Alan Charlton. En dan is er nog de aanwezigheid van een arsenaal aan werken waarin kleur en ruimtelijkheid centraal staan, bijvoorbeeld van Dan Flavin.

In de derde en niet de minste plaats is Reinhardt van belang in de ontwikkeling van dat deel van de kunst dat zich intensief met de rol en betekenis van kunst bezighoudt, zoals dat pregnant in

Glass (one and three)
Joseph Kosuth
1965. Glas, gelatine
zilverdrukken op
barietpapier en
aluminium, totaal circa
150 x 350 x 12,5 cm
KRÖLLER-MÜLLER
MUSEUM, OTTERLO
(voorheen collectie Visser)

de verzameling van het Kröller-Müller Museum aanwezig is. Het extreme standpunt van deze kunstenaar en dat wat hij daardoor bij tijdgenoten en tot op de dag van vandaag heeft losgemaakt, hebben hem tot een sleutelfiguur gemaakt. Voor de in 1945 geboren Amerikaanse kunstenaar Joseph Kosuth, een van de protagonisten van de conceptuele kunst en vertegenwoordigd in de verzameling van het Kröller-Müller Museum, was en is Reinhardts werk een ijkpunt in de zoste-eeuwse kunst, maar ook een omslagpunt: *'Ad Reinhardt's paintings, for many of us, were a kind of passage. His contradictions were the contradictions of modernism being made visible to itself. After Reinhardt, the tradition of painting seemed to be in the process of completion, while the tradition of art, now unfettered, had to be redefined.'*¹

Door zijn methode om in een eendeloze litanie van teksten te omschrijven wat kunst *niet* is en door steeds opnieuw

Ad Reinhardt in zijn atelier, 1962

Ultimate Paintings te maken, zette Reinhardt de discussie over wat kunst *wel* zou kunnen zijn en betekenen op scherp. Door zijn obsessieve wijze van reduceren en ontmantelen om tot een essentie te

komen van wat kunst in zijn meest elementaire vorm zou kunnen zijn, werd Ad Reinhardt een voorbeeld voor en 'herontdekt' door de generatie van minimal artists en conceptuele kunstenaars, die 'kunst als kunst' nog een – voorlopig laatste – stap verder brachten. Kaler, stiller en leger dan de kunst toen was, mede door toedoen van Reinhardt, lijkt nu niet meer mogelijk.

BETEKENIS VOOR NEDERLAND

Er was tot nu toe geen werk van Reinhardt in een Nederlandse openbare verzameling. Dat is verbazingwekkend wanneer we ons realiseren hoe bepalend de Amerikaanse kunst in de jaren zestig en zeventig was voor het Nederlandse kunstklimaat, hoeveel tentoonstellingen met Amerikaanse kunst hier te zien waren en hoeveel fundamenteel werk van Amerikaanse kunstenaars door Nederlandse musea is aangekocht. Het Van Abbemuseum organiseerde, nog onder het directoraat van Jean Leering, rond de jaarwisseling van 1972-73 een overzichtstentoonstelling van Ad Reinhardt, de eerste en de laatste in Nederland. Reinhardt werd toen al gezien als een belangrijke erfgenaam van de constructivistische traditie in de geest van Piet Mondriaan en een grote mijlpaal in de ontwikkeling van het modernisme, maar Nederlandse musea kochten niets aan, in tegenstelling tot Duitse musea als het Museum Folkwang in Essen.

In Nederlandse verzamelingen zijn interessante werken en groepen aanwezig die door de aankoop van een schilderij van Reinhardt extra reliëf krijgen, zoals de stukken van Kasimir Malevich en Barnett Newman in het Stedelijk Museum

of het werk van Mark Rothko in Museum Boijmans Van Beuningen.

Het is heel lastig geworden om een on-aangeroerd schilderij van Ad Reinhardt te bemachtigen. Het grootste struikelblok bij het verwerven van een zwart schilderij van zijn hand is de conditie. Door de extreem gevoelige verfhuid, waarop bijna elke beschadiging zichtbaar is en storend kan gaan werken voor het beleven van het werk, is de kans groot dat een restauratie of conserverende handeling met zichtbare sporen heeft plaatsgevonden.

Het nu verworven schilderij bevindt zich gelukkig in de oorspronkelijke staat. De achterzijde heeft nog het door Reinhardt aangebrachte vierdelige achterkarton met zijn eigenhandige aantekeningen. Ook de lijst is authentiek. Er zijn enkele lichte onregelmatigheden, die in het licht van de museumzaal niet storend zijn voor het genieten van het schilderij. Het werk vertoont de karakteristieke trekken van een Reinhardt: de compositie is goed zichtbaar, het is geschilderd met de kwast, de kwaliteit van het verfoppervlak is fluwelig en er is het intens suède-achtige karakter van de verf.

Een groot deel van het publiek van het Kröller-Müller Museum waardeert in het bijzonder de context die dit museum biedt voor reflectie en meditatie. Veel werken uit de verzameling bieden daarvoor aanknopingspunten en in presentaties en door aankopen wordt dat ook regelmatig benadrukt. Voor het museum is het een uitdaging om het zwart van Reinhardt op een indringende en intellectueel uitdagende wijze voor het voetlicht te brengen. Het museum wil de nieuwe aanwinst ook graag verbinden met de belangstelling van jongeren binnen het huidige – en goed aanslaande – educatieve beleid, waarin filosoferen met kunst een belangrijke plaats inneemt. Welkom in Nederland, Ad Reinhardt! ♦

Evert van Straaten
Directeur Kröller-Müller Museum

Noot

¹ Deze uitspraak van Joseph Kosuth, gedaan op een symposium in het Guggenheim Museum in 1980, is geciteerd in Gabriele Guercio (red.), *Joseph Kosuth: Art after Philosophy and After: Collected Writings, 1966-1990*, Cambridge/Londen, 1991, p. 191.

BERT SLIGGERS

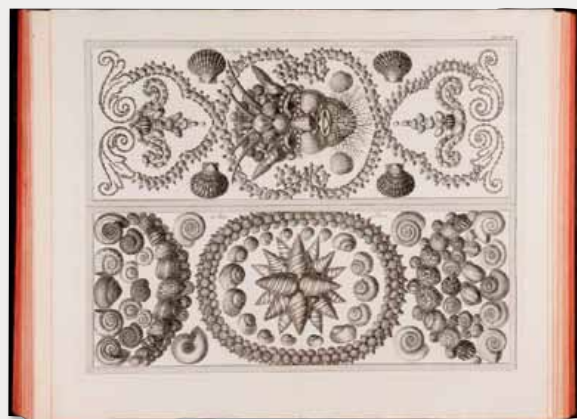
Schelpengekte

Mossel, kokkel, slijkgaper, oester en wadslakje. Niet erg spannende namen voor schelpen van de Nederlandse kust. De schelpen zelf zijn ook een beetje grauw door de bodemgesteldheid en het zelden heldere water. Nee, dan de Nederlandse naamgeving voor tropische schelpen die al in de 17de eeuw Holland bereikten: gemarmerde venusnavel, gehoornde ossenkop, Neptunus' snuifdoos of dubbele pauskroon. Ook het mariene strooigoed op het schilderij van Dirck de Horn draagt dergelijke beeldende namen. Namen die lange tijd gebruikt werden voordat de Zweedse bioloog Carolus Linnaeus ze in het midden van de 18de eeuw een tweeledige Latijnse naam gaf.

Nederlanders waren fanatieke schelpenverzamelaars. Door hun kleurenpracht en vormenrijkdom maakten schelpen een belangrijk onderdeel uit van hun rariteitenkabinetten, tussen opgezette dieren, gedroogde vruchten en zaden, skeletten en mineralen. Het waren ook makkelijke objecten om te bewaren, want ze hadden zonder dier nauwelijks verzorging nodig. Omdat vorm en kleur lange tijd centraal stonden, werden de schelpen op die manier gerangschikt. Vaak werden ze in laatjes volgens bepaalde patronen neergelegd, zodat ze een oogstrelend ensemble vormden. Pas na Linnaeus werden schelpen per familie opgeborgen.

Deze schitterende verzamelingen waren een microkosmos (de wereld in het klein), een ode aan de almachtige schepper, soms een geldbelegging, maar zeker statusverhogend. De VOC en WIC zorgden voor een gestage stroom nieuwe zeegewassen. Wie fraaie schelpen wilde hebben, kocht ze dan ook hier in. Hertog Cosimo III nam in 1682 maar liefst zes kisten met schelpen over die

Illustratie van twee laatjes met schelpen uit het kabinet van Albertus Seba, uit *Locupletissimi rerum naturalium thesauri*, deel 3, Amsterdam 1759 (Teylers Museum, Haarlem)

Dirck de Horn, *Vanitasstillleven* (detail). Zie voor dit schilderij pp. 17-19.

Georg Everhard Rumphius op Ambon had verzameld. Tsaar Peter de Grote kocht in 1717 onder andere een schelpenkast met 72 laden van de Amsterdamse apotheker Albertus Seba. De bedragen die daarvoor werden neergeteld waren enorm. Er zijn uit de 18de eeuw schelpentransacties bekend die doen denken aan de dwaze tulpenhandel, waar mensen failliet gingen aan de aanschaf van een simpele tulpenbol.

Zo was eeuwenlang *Gloria maris* de kostbaarste en daardoor meest begeerde schelp op aarde. Verzamelaars waren bereid een fortuin voor een mooi exemplaar neer te leggen. Op een veiling in 1796 werd voor enkele minder zeldzame schelpen uit de beroemde collectie van de Haagse liefhebber Pierre Lyonet meer geld betaald dan voor een schilderij van Johannes Vermeer. Halverwege de 20ste eeuw bleek de herkomst van *Gloria maris* in de westelijke Stille Oceaan te liggen. Vanaf toen werden er meer exemplaren gezocht en gevonden, waardoor de kostbaarheid van de schelp natuurlijk navenant afnam.

Die zeldzaamheid en kostbaarheid leidde ertoe dat de schelp een geliefd voorwerp werd op vanitasschilderijen, waar het verzamelen van kostbare zeegewassen als een ijdel tijdverdrijf werd gezien. De Amsterdamse dichter Roemer Visscher schreef in zijn *Sinnepoppen* (1614) al: 'T is misselijck waer een geck zijn geldt aen leijt', wijzende op het feit dat collectioneers veel geld uitgaven aan zeldzame schelpen. In de loop van de tijd verloren tropische schelpen door de toegenomen aanvoer geleidelijk hun aura van zeldzaamheid. Uiteindelijk waren ze zo algemeen dat er geen kapitalen meer mee gemoeid waren om ze te verzamelen ♦

Bert Sliggers is conservator van het Teylers Museum in Haarlem

De uitstorting van de Heilige Geest
 Meester van de Barocelli-portretten
 Ca. 1470-1490.
 Paneel, 104 x 119,5 cm
 PARTICULIERE COLLECTIE
 © Christie's Images Limited 2011

De Meester van de Barocelli-portretten

Een buitenkans voor het Boijmans?

SJAREL EX

VRIJDAG 19 NOVEMBER 2010

's Ochtends stapt conservator oude kunst Friso Lammertse mijn kamer binnen. Hij heeft zo'n etherische, sturende blik in de ogen en een catalogus van Christie's Londen onder de arm. Ik weet meteen hoe laat het is. Hij verkeert in een staat van verwarring, in een mix van verlangen, inspiratie en energie. Wie had er ooit van de Meester van de Barocelli-portretten gehoord?

Ergens rond 1490, misschien ook twintig jaar eerder, was deze Vlaamse schilder in Brugge actief. In het Uffizi hangt een portret van de bankier Pierantonio Barocelli en zijn gade, waarnaar de meester is ver-

noemd. Hij leefde in een tijd waarin de schilderkunst als nooit tevoren een laboratorium was. Er werd gezocht en geëxperimenteerd met olie- verf, met materiaal als zware houten of juist textiele dragers en vooral met die typische laat-middeleeuwse fantasie, die hel en verdoemenis naast hemel en verlossing belooft. De Meester van de Barocelli-portretten schilderde in Brugge een altaarstuk, waarop onder toezicht van twee stichters de Heilige Geest zich uitstort over de apostelen. Een voorstelling van Pinksteren dus.

Als Friso Lammertse de catalogus openslaat val ook ik als een blok. De volgeladen compositie, de ver-

stilde wat boertige gezichten, het onhandig betegelde interieur met doorkijkjes die uitzicht bieden op respectievelijk het land, een belovend vertrek en de stad. De kunstenaar heeft zich uitgeleefd in talloze staaltjes van schildersgeluk. Taxatie: in de zaal 1,2 tot 1,7 miljoen pond. Dat betekent na opslag en omrekenen, afrekenen op minstens 2,2 miljoen euro. Het is het einde van het jaar, het museum draait op volle toeren door de enorme toeloop voor Kees van Dongen, maar ook Thorn Prikker en Hella Jongerius. Kunnen we dit erbij hebben? De veiling is op 7 december, over een kleine twee weken.

Museum Boijmans Van Beuningen heeft geen structurele eigen middelen voor aankopen. Van de gemeente Rotterdam, de vaste subsidiënt van het museum en eigenaar van het merendeel van de collectie en de gebouwen, ontvangt het museum jaarlijks 9,8 miljoen euro. Daarmee worden de lonen, de huur en de vaste lasten voldaan, en dat niet eens meer voor 100% sinds Rotterdam geen inflatiecorrectie meer toekent. Alles wat het museum bedenkt en doet – ieder educatief project, elke tentoonstelling, elke restauratie en dus ook iedere aankoop – moet volledig door derden worden betaald. De verkoop van entreebewijzen, publicaties, tentoonstellingen in het buitenland en natuurlijk de giften van particulieren, fondsen en bedrijven brengen geld in het laatje. Ons museum slaagt er in elk jaar tussen de 40% en 50% eigen middelen te vinden. Maar ruim 2 miljoen euro bij elkaar sprokkelen in een tijdsbestek van twee weken, is dat mogelijk?

MAANDAG 22 NOVEMBER 2010

De Meester van de Baroncelli-portretten speelt vandaag nog prettig door het hoofd, dus loop ik binnen bij Erik van Ginkel, de zakelijk leider van Museum Boijmans Van Beuningen. Na hem de nieuwe droom te hebben opgebiecht ga ik opgelucht naar mijn kamer voor het opstarten van een volle week. Erik is altijd in voor iets nieuws. Na een uurtje zitten we bij elkaar om een plan te smeden. Een aankoop als deze is een enorme uitdaging. Of een risico, in de termen van de Raad van Toezicht van het museum. Vorig jaar bracht Museum Boijmans Van Beuningen weliswaar een groot bedrag bijeen voor het *Familieportret Lütjens* uit 1944 van Max Beckmann, maar toen was er veel tijd. Deze aankoop is aan een snelle en harde deadline gebonden, en het is ook direct afrekenen geblazen.

Maar stel je voor dat aankoop van het altaarstuk als van 'nationaal

belang' wordt beoordeeld, dan kan tot 40% van de waarde bij de Mondriaan Stichting en het Rijk worden aangevraagd. En wat vindt de Vereniging Rembrandt ervan? Erik heeft voorzitter Sanders bij het inleiden van de Rembrandt-reading horen zeggen dat het geld voor dit jaar op is. Maar een telefonisch rondje, ook langs de andere fondsen, kan natuurlijk geen kwaad.

Later die middag volgt de eerste desillusie. Van de Mondriaan Stichting, altijd een ankerpunt in dit soort acties, hoeven we niks te verwachten. Staatssecretaris Zijlstra haalde onlangs 19 miljoen euro uit het nationale aankoopfonds. De aangekondigde bezuinigingen leggen nu alles stil. De Mondriaan Stichting tast in het duister over de mogelijkheden van volgend jaar. Men kan geen verplichtingen aangaan. Dit is een gevoelige klap, maar we spreken af om contact te houden.

WOENSDAG 24 NOVEMBER 2010

Bij toeval komen vandaag de bestuurders van de 'steunstichtingen' van het museum bijeen. Dat zijn de circa 40 bestuurders van de fondsen op naam en stichtingen die in de loop van de afgelopen decennia aan het museum zijn gekoppeld door particulieren die iets bijzonders voor het nageslacht wilden doen. De in 1939 opgerichte Stichting Museum Boijmans Van Beuningen is daarvan het meest bekend. Als we penningmeester Jacob van der Goot plotseling horen zeggen dat de opbrengst van het kapitaal weliswaar tegenvalt, maar dat de Stichting er in principe niet voor terugdeinst bij iets heel bijzonders het stamkapitaal aan te tasten, kijken Erik van Ginkel en ik elkaar aan. Achter de spreekstoel trek ik even later, zoals Erik had gesuggereerd, een kleurenfoto van het altaarstuk van de Meester van de Baroncelli-portretten uit mijn binnenzak en beveel het schilderij voluit in ieders aandacht aan.

De herkomst van het paneel is van een adellijke degelijkheid

DONDERDAG 25 NOVEMBER 2010

We bepalen onze strategie. Het museum gaat geld werven in twee simultane rondes. In ronde 1 zit 500.000 euro die we vragen aan de Stichting Museum Boijmans van Beuningen en 500.000 die het museum in 2011 ontvangt van de BankGiro Loterij. Daarnaast vragen we de Vereniging Rembrandt een bedrag van 400.000 euro. Dat is 1,4 miljoen. Normaal gesproken had de Mondriaan Stichting ook in deze ronde gezeten maar die vlieger gaat – met dank aan het kabinet – niet op. Voor de tweede ronde, die gelijktijdig start, wordt een groepje fondsen uitgenodigd om in principe mee te doen. Maar de aanvragen zet het museum alleen door als de Vereniging Rembrandt positief is over de kwaliteit van het schilderij en ook zelf een bijdrage doet. Die fondsen, in de komende dagen te benaderen, kunnen nog vóór het bieden hun standpunt bekend maken. Als dat onmogelijk is, vragen we ze dat achteraf te doen. Op risico van het museum. Indien vier fondsen gemiddeld 200.000 euro bijdragen, kan het museum naar Londen met een bedrag van 2,2 miljoen euro, misschien iets meer. Is dit de polsstok om de sloot mee over te komen?

WOENSDAG 1 DECEMBER 2010

Conservator Friso Lammertse, die de *provenance* van het schilderij heeft gecheckt en collega's in binnen- en buitenland heeft gebeld, komt vandaag met goed nieuws. De herkomst van het paneel is van een adellijke degelijkheid, er zijn bovendien maar twee eigenaren geweest sinds 1490. Zijn telefonische en virtuele tocht langs de musea die interesse zouden kunnen hebben is afgerond. Het Rijksmuseum, dat het altaarstuk uitgebreid heeft onderzocht en overwoog om te gaan bieden, ziet ervan af omdat de context voor zo'n vroege Vlaamse meester in de collectie ontbreekt. Anders gezegd, het werk past daar niet zoals het in het Boijmans past,

tussen Dieric Bouts, Jan van Eyck en het Norfolk-triptiek, allemaal eminente 15de-eeuwse werken uit de Zuidelijke Nederlanden. Interessant is ook de discussie binnen het Rijksmuseum. Een deel van de staf is vóór de aankoop en betreft het net genomen besluit zeer, en een deel vindt het schilderij te houderig en aan de primitieve kant. Laten wij dat nu juist een grote charme vinden.

Collega's van het Groeningemuseum in Brugge en het Getty Museum in Los Angeles kunnen het stuk niet verwerven, maar hebben het hoog zitten en wensen ons succes. Dat betekent dat er uit de museumhoek niet veel concurrentie te duchten valt. Friso Lammertse maakt zich op om met een restaurator naar Londen te gaan om het werk bij Christie's te onderzoeken. Als Koning Winter dat toestaat.

Hoofd van Christus
Dieric Bouts
Ca. 1450.
Paneel, 36 x 27 cm
MUSEUM BOIJMANS VAN
BEUNINGEN, ROTTERDAM

De Raad van Toezicht van het museum komt 's middags voor zijn laatste van vier vergaderingen per jaar bijeen en hoort ons verhaal kritisch maar welwillend aan. De Raad gaat onder meer over de begroting en de risico's. Museum Boijmans Van Beuningen is vijf jaar geleden een zelfstandige stichting geworden, maar zonder enig basiskapitaal op de wereld gezet. De zeven leden van de Raad hebben meegemaakt hoe met veel steun van derden prachtige tentoonstellingen en publicaties zijn gemaakt en veel aan het gebouw is verbeterd. En hoe het museum zich opmaakt voor de bouw van een nieuw depot. Maar aan het einde van een nog niet gesloten boekjaar in een veiling bieden op een schilderij van zo'n 2,2 miljoen euro waarin onder andere 500.000 euro van een externe subsidie voor 2011 gaat zitten en meer dan 800.000 aan 'achtergestelde subsidies' waarvan je niet zeker weet of je ze krijgt...

Na een serieuze *tour d'horizon*, waarin de kwaliteit van de beoogde aankoop, de liquiditeitspositie en de voorfinanciering, de onderhandelingsruimte en de toezeggingen op een goudschaaltje zijn gewogen, gaat het licht op groen.

VRIJDAG 3 DECEMBER 2010

We werken aan het benaderen en overtuigen van fondsen. De Vereniging Rembrandt zegt toe ongeveer 24 uur voor de veiling, dus op 6 december, haar oordeel te zullen bekendmaken. Terwijl Nederland aan een Elfstedentocht denkt, vertelt Friso Lammertse in het conservatorenoverleg over zijn nieuwe liefde en hij krijgt alle collega's mee. Veel bijval komt grappig genoeg juist uit de hoek van de collegae moderne en toegepaste kunst. Ze vinden het een prachtig werk en hopen dat het wordt binnengehaald, zelfs als dat ten koste gaat van hun eigen aankoopvoorstellen.

Later die dag gaat de Mondriaan Stichting alsnog overstag, in die zin

dat achteraf een aanvraag kan worden gedaan tot 10% van de verwachte waarde van 2,2 miljoen. Maar dat op eigen risico, dus als de adviescommissie van de Mondriaan Stichting 'nee' zegt dan moet het museum het zelf oplossen. Een heel groot risico dus. Van de overige fondsen die we benaderen, reageren het landelijk actieve SNS REAAL Fonds en het VSBfonds meteen positief en uiteraard blijft ook de in het Rotterdam zo actieve Stichting Volkskracht niet achter. Bij elk van hen kan een bedrag van gemiddeld 200.000 euro worden aangevraagd. Voorwaarden zijn dat de Vereniging Rembrandt positief oordeelt en het museum zelf het risico draagt van een mogelijk 'nee'. Zo komt het streefbedrag van 2,2 miljoen naderbij.

MAANDAG 6 DECEMBER 2010

Deze vroege maandagochtend cirkelt mijn vlucht vanaf Zestienhoven al enige tijd boven Londen. Morgen om 19.00 uur lokale tijd is de veiling. Een mistwolk onttrekt City Airport aan het zicht. En alle andere vliegvelden van de stad. Ik vraag me af hoe de adviseurs van de Vereniging Rembrandt onder deze omstandigheden het paneel kunnen bereiken om hun oordeel te vellen. En zou Friso Lammertse er doorheen komen? Mijn vliegtuig keert om 9.00 uur terug naar Rotterdam. Ik besluit de kijkdag te laten zitten en naar het museum te gaan om vandaar de ontwikkelingen te volgen en te stimuleren. Als de Vereniging Rembrandt vandaag positief oordeelt, kunnen de achtergestelde subsidiënten op de hoogte worden gebracht. En hoe is het eigenlijk gesteld met de bijdrage van de Stichting Boijmans?

Het rapport van de Engelse restauratrice die in Londen is gaan kijken ligt voor me klaar. Zij beoordeelt de conditie van het schilderij als '*excellent*'. De bestuursleden van Stichting Boijmans gaan die middag akkoord met het inzetten van 500.000 euro.

Hiermee wordt flink ingeteerd op het stamkapitaal. Bestuursleden spreken van 'een besluit met epische kwaliteiten' en de prachtige manier waarop het stuk past bij de basis die door Van Beuningen en Hannema is gelegd.

Tot mijn opluchting bereikt Friso Lammertse Londen, en hij belt me 's middags als hij het stuk in het echt heeft kunnen zien. Hij is diep onder de indruk en blijkt voor de volle 100% achter zijn keuze te staan, al drukt de verantwoordelijkheid die hij daarmee neemt. Het spijt mij nu des te meer dat ik het werk niet zelf heb kunnen zien.

Dan raakt het verwervingsproces in een stroomversnelling. Friso heeft nog niet opgelegd of ik heb de plaatsvervangend voorzitter van de Vereniging Rembrandt aan de telefoon. Hij vertelt me dat een bestuurslid al in Londen was en buiten-

De drie Maria's aan het graf

Jan van Eyck

Ca. 1430. Paneel,

71,5 x 90 cm

MUSEUM BOIJMANS VAN
BEUNINGEN, ROTTERDAM

gewoon enthousiast rapporteerde. Er zijn meer adviseurs op de been en ik hoor nog nader. Meteen daarna belt de oud-directeur van het Mauritshuis me vanuit de veilingzaal in Londen. Hij blijkt voor de Vereniging Rembrandt onderweg en staat voor het schilderij. Nee, hij zegt letterlijk: 'ik dans nu voor het schilderij'. Hij is zeer enthousiast en heel expliciet: 'dit is een buitenkans, een van de belangrijkste stukken uit de 15de eeuw die ik ooit op een veiling zag, iets van zeer groot belang.' En dan komt er een wat onverwachte wending. 'Als ik zo vrij mag zijn, hier zal zoveel belangstelling voor zijn, met 2,2 miljoen euro kom je er niet. Ga op zoek naar meer geld, want zo'n kans krijg je nooit meer'. 'Waar denk je dan aan?' Hij is gedecideerd, 30 uur voor aanvang van de veiling moet het bedrag waarmee Boijmans morgen gaat wer-

ken omhoog naar minimaal 3 miljoen euro.

Die middag gaan er opnieuw telefoontjes en e-mails naar financiële, bestuurlijke en andere contacten van het museum. We vinden nergens een dichte deur en er wordt serieus geluisterd. Wij zijn bezig met een aankoop, hebben jullie een miljoen voor ons? Of een deel daarvan? Graag uitslag voor 12.00 uur morgen! Terwijl deze laatste actie loopt belt de directie van de Vereniging Rembrandt. Men deelt mee dat alle potjes zijn omgekeerd en dat het aangevraagde bedrag eenzijdig is verhoogd van 400.000 naar 450.000 euro, het laatste geld van het jaar. En vervolgens word ik gewezen op de mogelijkheden van het Dura Kunstfonds, dat bij de Vereniging Rembrandt is ondergebracht, met name met het oog op aankopen in Rotterdam. De Vereniging gaat proberen 250.000 euro uit dit fonds beschikbaar te krijgen, we horen morgen meer.

Daarna laat het bestuurslid dat al in Londen was van zich horen. Hij vertelt me dat hij zich bij het zien van het altaarstuk in een flits in zaal 2 van Museum Boijmans Van Beuningen waande, waar de vroegste stukken van de verzameling hangen. Hij zag het samengaan met Geertgen tot Sint Jans, de Virgo Meester en Jan van Eyck. Ook hij is van mening dat het uiterste gedaan moet worden, en dus heeft hij onderzocht of het Nationaal Fonds kunstankopen kan worden aangesproken. Dit fonds is voortgekomen uit de door de Nederlandsche Bank bijeen gebrachte gelden voor de aankoop van Mondriaans *Victory Boogie Woogie* voor het Haags Gemeentemuseum. Op welk bedrag zouden wij eventueel aanspraak kunnen maken? 'Daar is niets over te zeggen, maar ik weet uit ervaring dat het Nationaal Fonds nog nooit minder dan 500.000 euro gaf.' Dit gaat de goede kant op. Amper zijn we uitgesproken of de directrice van het SNS REAAL Fonds belt uit haar

Twee paarden in een landschap

Hans Memling

Ca. 1490. Paneel, 43,4 x 18 cm

MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN,

bestuursvergadering dat er zojuist 200.000 euro is toegezegd, waarvoor hartelijk dank.

's Avonds praat ik telefonisch bij met conservator Friso Lammertse. Hij blijft die nacht over in een hotel van 35 pond, waarvan het adres al jaren tot een van de best bewaarde geheimen van het Boijmans behoort. Friso heeft kunsthandelaar Bob Haboldt bereid gevonden om voor het museum op te treden. Vervolgens bel ik de voorzitter van onze Raad van Toezicht, mr. H.R. Okkens, over de stand van zaken. In ronde 1 staat met de recente toezegging van het SNS REAAL Fonds en de extra toezegging van Vereniging Rembrandt de teller op 1,65 miljoen euro, en morgen vernemen we over een eventuele bijdrage van het Dura Kunstfonds. In ronde 2 is – voor risico van het museum – een tentatief bedrag van 1,7 miljoen euro bijeen verzameld, waarbij het Nationaal Fonds voor 5 ton is meegeteld, en de mogelijke bijdrage van Stichting Volkskracht, na wat pessimistische geluiden van haar voorzitter, naar beneden is bijgesteld. We stomen op naar de 3 miljoen euro, maar het eigen risico groeit navenant. Mogen we door? Mr. Okkens acht het risico aanvaardbaar en vraagt om een laatste mail aan de complete Raad van Toezicht en een laatste telefoontje morgenmiddag.

DINSDAG 7 DECEMBER 2011

Deze ochtend volgt het goede nieuws dat het Dura Kunstfonds voor 250.000 euro instapt. Het VSBfonds laat bovendien weten dat een aanvraag achteraf van 200.000 euro kansrijk is, wat ons eigen risico verlaagt. Andere fondsen geven aan dat ze op zo'n korte termijn niet meer kunnen inspringen. En dan tegen 15.00 uur valt de telefoon stil. Het gaat erom spannen. Voor het eerst in tien jaar wil Museum Boijmans Van Beuningen weer een oude meester gaan kopen. Deze zal linea recta in de vaste opstelling belanden. Dit

is, realiseer ik me, een historisch moment. Het toont ook aan dat in veel sectoren van de oude kunst het aanbod heel schaars is geworden en ook hoe goed voorgaande generaties, die Van Eyck, Bruegel en Bosch wisten te bemachtigen, hebben geopereerd.

Om 16.00 uur wordt de Raad van Toezicht voor de laatste keer geïnformeerd. We hebben net geen 3 miljoen euro bij elkaar, we kunnen in de zaal gaan bieden tot ruim 2,5 miljoen pond. Bob Haboldt, die ik om 17.00 uur aan de telefoon heb, is optimistisch als hij het beschikbare bedrag hoort. En daarna begint het wachten. Even na 19.00 uur komt het altaarstuk onder de hamer. Om 19.25 uur sms't Friso Lammertse me uit de veilingzaal: 'ik ben bedroefd'. Ik begrijp hem en voel met hem mee.

Het bieden verliep aanvankelijk voorspoedig, hoor ik later die avond uit Londen; het leek zelfs even stil te vallen ten gunste van ons. Tot er een telefonische bieder langszij kwam die we uiteindelijk niet konden volgen, waarna een nieuwe handelaar in de zaal actief werd en deze telefonische bieder er op zijn beurt uitbood. Het altaarstuk brengt die avond bijna 5 miljoen euro op en is naar verluidt gekocht voor de mysterieuze privécollectie van een niet bij naam bekende Italiaanse miljardair.

Het weekend daarop recenseert *The International Herald Tribune* de veiling van Christie's Londen. De prijzen van de belangrijke werken gingen door het dak, schrijft journalist Souren Melkian. 'A 'Pentecost' scene by an unidentified Flemish artist of the late 15th century dazzled professionals. The room sent it flying to 4,18 million pounds, a gigantic price for a competent but stereotyped picture by an unknown artist working in the Bruges manner.' Dag Heilige Geest ♦

Sjarel Ex
Directeur Museum Boijmans Van
Beuningen

Fondsen...

Het A.M. Roeters van Lennep Fonds

De Vereniging Rembrandt is verheugd weer een nieuw Fonds op Naam te mogen verwelkomen: het A.M. Roeters van Lennep Fonds. Doelstelling hiervan is het steunen van de aankoop van werken van schilderkunst of kunstnijverheid van vóór 1850 ten behoeve van het Nederlands openbaar kunstbezit.

Op 6 september 2010 overleed in Amersfoort mevrouw mr. Anne Marie Kronenberg-Roeters van Lennep, vele jaren lang lid van de Vereniging. Zij liet de helft van haar aanzienlijke vermogen aan de Vereniging Rembrandt na. Enkele maanden voor haar dood sprak de Vereniging met mevrouw Kronenberg af dat dit zou worden ondergebracht in een Fonds op Naam: het A.M. Roeters van Lennep Fonds. Dit bedraagt inmiddels niet minder dan 2.500.000 euro.

Sinds het vorige nummer van het Bulletin heeft de Vereniging Rembrandt weer een reeks aankopen helpen verwezenlijken. Bijna steeds kon daarbij een beroep worden gedaan op een van de Fondsen op Naam. In een aantal gevallen sloot de aankoop uitzonderlijk goed aan op de specifieke voorkeuren van de naamgever van dat fonds.

Fondsen op Naam maken het verschil

Zo is het in 2010 opgerichte Krugersfonds aangesproken voor de aankoop van een schilderij van Salomon de Bray door het Frans Hals Museum. De naamgeefster van dit fonds, mevrouw M. Kruger, had aangegeven dat kunst die een relatie heeft met de Nederlandse architectuur een zekere voorkeur geniet. Het nu verworven werk van Salomon de Bray (onder) past goed in die doelstelling. Niet alleen omdat De Bray zelf een toonaangevende architect was, maar

ook vanwege het onderwerp van dit schilderij. Het is een typisch voorbeeld van een architectuurschildering, wat prachtig aansluit bij de gedachte die wijlen mevrouw Kruger voor ogen stond.

Nog zo'n mooie kans deed zich voor toen dankzij een bijdrage uit het Petra van Maaren Fonds een Hollands porseleinen kop uit de manufactuur van de Graaf van Gronsveld kon worden aangekocht door het Gemeentemuseum in Weesp. Mevrouw Van Maaren had laten weten bij voorkeur aankopen in Weesp te willen ondersteunen. Het is zeer bevredigend dat aan die laatste wens nu al gevolg kon worden gegeven.

Daarnaast zijn verschillende andere aankopen met bijdragen uit Fondsen op Naam gedaan. De Stichting Vrienden der Geldersche Kastelen kon voor kasteel Ammersoyen het *Portret van Catharina van Arkel* door Henrick van Zijll verwerven dankzij het BankGiro Loterij Aankoopfonds. Uit datzelfde fonds werd steun verleend bij de aankoop door Museum Catharijneconvent van *De vier kerkvaders* door Abraham Bloemaert, en die van een vergulde zilveren theebus van Sijbren Pieters Sonnema door de Ottema-Kingma Stichting ten behoeve van het Gemeentemuseum het Hannemahuis in Harlingen. Voor de steun aan de verwerving van Dirck de Brays *Stilleven van een boekje in wording* door het Mauritshuis kon een beroep worden gedaan op het Stortenbekerfonds.

Op het gebied van de moderne kunst tenslotte, moet de aankoop van *The Paintings (with Us in Nature)* van Gilbert & George (boven) worden genoemd. Het Kröller-Müller Museum kocht dit werk aan met bijdragen van het Titus Fonds en de Vereniging Rembrandt.

Voor de leden...

Voorjaarsbijeenkomst in het teken van het Vereniging Rembrandt-fellowship

De Voorjaarsbijeenkomst van de Vereniging Rembrandt is dit jaar op zaterdag 16 april in Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam. Op die dag opent het museum *De collectie verrijkt*, een nieuwe presentatie van de westerse kunstgeschiedenis van 1400 tot 1945.

Dit keer is de vaste collectie van Boijmans verrijkt met ruim twintig bruiklenen uit andere musea in Nederland en uit het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten in Antwerpen. Deze twintig topstukken van buiten en een dertigtal prachtige werken uit eigen depot zijn ingezet om de kracht van de verzameling te versterken.

Concept, selectie en teksten bij de presentatie zijn van Peter Hecht. De invulling van het Vereniging Rembrandt-fellowship, dat hij sinds 2009 bekleedt aan de Universiteit Utrecht, begon als voorstel de vaste collectie schilderijen van Boijmans Van Beuningen tijdelijk aan te vullen met een aantal eminente buitenlandse werken uit andere Nederlandse musea. Het aanbod van Sjarel Ex om dan maar meteen de nieuwe presentatie van de vaste collectie in zijn geheel te verzorgen, werd met beide handen aangepakt, met *De collectie verrijkt* als resultaat.

Als beeldmerk is gekozen voor Jan van Scorels *Portret van een scholier* uit 1531. Ook voor de Vereniging Rembrandt en haar fellowship een zeer toepasselijke keuze: het portret gaat vergezeld van een Latijnse spreuk, die niets aan geldigheid heeft ingeboet: 'rijk is wie niets begeert; arm de vrek'. De Griekse zin op het papiertje in de hand van de jongen, die voor hem leesbaar en voor ons in spiegelbeeld is weergegeven, past daar

Jan van Scorel, Portret van een scholier

uitstekend bij. Hij luidt: 'God geeft alles en heeft er niets minder om'.

Zowel de afbeelding van een 12-jarige scholier als de spreuken sluiten aan bij de missie van onze Vereniging: het versterken van het Nederlands openbaar kunstbezit – door belangeloos te geven – alsmede het intensiveren van de aandacht voor dat openbaar kunstbezit, waarmee niet vroeg genoeg begonnen kan worden.

Exclusief voor leden van de Vereniging Rembrandt is *De collectie verrijkt* op 16 april vanaf 17.30 uur te bezichtigen. Voorafgaand geeft Peter Hecht, eveneens speciaal voor leden, een inleiding in Arminius (voorheen de Remonstrantse kerk), gelegen tegenover het museum. Zie voor het programma de achterzijde van dit Bulletin.

Grootouders in het Mauritshuis

Het Grootoudergezelschap was op 21 november jl. te gast in het Mauritshuis. De grootouders – dit keer zonder de kleinkinderen – kregen een verhelderende didactische rondleiding in het museum onder het motto 'hoe kijk ik met de kleinkinderen naar kunst in een museum?'

Inmiddels hebben zich nieuwe grootouders bij het gezelschap aangemeld, maar we streven naar verdere uitbreiding. Voor belangstellenden is er een nieuwe brochure beschikbaar. Hiervoor en voor overige informatie over het Grootoudergezelschap kunt u contact opnemen met Carolien Haverkate (haverkate@verenigingrembrandt.nl of 070 4271720).

TEFAF 2011

Van 18 t/m 27 maart is de TEFAP in Maastricht. Helaas zal de Vereniging Rembrandt er dit jaar niet bij zijn.

Mocht u een aankoop overwegen en u wilt daar extra informatie over, dan kunt u naar de stand van het Rijksbureau voor Kunst-historische Documentatie (stand 824). En als u iemand tegenkomt die zich realiseert hoe heerlijk het is dat in de Nederlandse musea zoveel moois altijd maar weer te zien is, maakt u hem of haar ter plekke lid van de Vereniging Rembrandt. Aanmeldingsformulieren vindt u bij The Art Document Company (stand 811), het bedrijf dat verantwoordelijk is voor de database van onze website.

Verborgen Collecties en Hollandse Nieuwe

De AVRO heeft in samenwerking met de Vereniging Rembrandt twee nieuwe programma's op stapel staan. Beide worden uitgezonden binnen Kunstuur, dat sinds jaar en dag elke zaterdag van 17.00 tot 18.00 is te zien op Nederland 2.

Nieuw is de serie 'Verborgene Collecties'. In deze miniserie van zes afleveringen staat het concept van de tentoonstelling *De collectie verrijkt* in Museum Boijmans Van Beuningen centraal. Peter Hecht zal, samen met Jhim Lamoree, de keuze van de bruiklenen uit andere musea toelichten. De eerste drie uitzendingen zijn te zien op **9, 16 april** en **7 mei** van dit jaar.

Het bekende programma 'Nieuw in Nederland' heeft, in nauw overleg met de AVRO, de Vereniging Rembrandt, de Mondriaan Stichting en het VSBfonds, een andere opzet gekregen. Vanaf 7 mei zullen tien musea in enkele afleveringen van 'Hollandse Nieuwe' uitleggen waarom hun laatste met steun verworven aanwinst zo belangrijk is. Een jury, samengesteld uit één vaste presentator en twee geïnteresseerde leken, bepaalt welke vijf musea in aanmerking komen voor een vervolgzending in het najaar.

De Vereniging Rembrandt feliciteert de AVRO met de AICA (Association Internationale des Critiques d'Art) oorkonde 2010, die wordt uitgereikt aan een organisatie die zich onderscheidt en veel betekent op het gebied van kunst en cultuur. De jury roemde de programmering voor zowel een brede middengroep van 'passieve' kunstliefhebbers als voor de specifiek geïnteresseerden. Zo is de AVRO niet alleen van belang voor de publieke omroep maar ook voor de culturele instellingen.

Goed Geld Gala

Ook dit jaar ontvangt de Vereniging Rembrandt € 300.000 van de BankGiro Loterij. De bijdragen werden overhandigd op het traditionele Goed Geld Gala in het Singer Museum in Laren.

Portret van Keizer Maximiliaan I

Slechts één keer in haar lange geschiedenis heeft de Vereniging Rembrandt moeten bijspringen om de aankoop van een prent van Lucas van Leyden mogelijk te maken. Dat was in 1927, toen het Rijksprentenkabinet de kans kreeg het hyperzeldzame *Portret van Keizer Maximiliaan I* aan te kopen. Momenteel legt Museum de Lakenhal de laatste hand aan een overzichtstentoonstelling van schilderijen, tekeningen en prenten van Lucas van Leyden en tijdgenoten, waarop ook dit blad te zien zal zijn. Van 20 maart tot en met 26 juni.

Mozes door farao's dochter gevonden

Het werk van de 18de-eeuwse kunstenaar Nicolaas Verkolje staat de laatste jaren opnieuw in de belangstelling. Tijdens zijn leven had deze schilder veel succes met zijn modieuze classicistische historiestukken, maar in later eeuwen raakte hij volledig in de vergetelheid. In 1994 slaagde het Rijksmuseum Twenthe er met een bijdrage van de Vereniging Rembrandt in een topstuk van zijn hand aan te kopen. Dit schilderij uit 1740, *Mozes door farao's dochter gevonden*, heeft een prominente plek op de tentoonstelling die tot 12 juni in Enschede wordt gehouden.

ALGEMEEN

De Vereniging Rembrandt werd onder de naam *Vereeniging Rembrandt tot behoud in Nederland van kunstschaten* opgericht op 24 september 1883. Het doel van de vereniging is het behouden en uitbreiden van kunstschaten voor Nederland, en het verrijken van het openbare bezit aan kunstschaten in Nederland, het daartoe vergroten van de publieke belangstelling voor en het verhogen van de kennis van het roerend cultureel erfgoed, in het bijzonder in Nederlandse openbare collecties. De vereniging is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Amsterdam, no. V40531186.

De Vereniging Rembrandt is bij de Belastingdienst gerangschikt als een Algemeen Nut Beogende Instelling en heeft daardoor de zgn. ANBI-status. Dit betekent dat de vereniging over ontvangen schenkingen en/of nalatenschappen geen (successie)belasting verschuldigd is.

LIDMAATSCHAP

- gewoon lidmaatschap: (tenminste) € 60,- per kalenderjaar
 - echtpaar/partnerlidmaatschap (twee personen): (tenminste) € 85,- per kalenderjaar
 - jongerenlidmaatschap (t/m 25 jaar): (tenminste) € 20,- per kalenderjaar
 - lidmaatschap voor het leven: vanaf € 1.200,- (eenmalig)
 - partnerlidmaatschap (twee personen): voor het leven: vanaf € 2.000,- (eenmalig)
 - Titus Cirkel: gedurende vijf jaar jaarlijks minimaal € 1.000,-
 - Grootouder Gezelschap: lidmaatschap € 60,- per kalenderjaar plus
 - 1) gedurende vijf jaar jaarlijks € 500, of
 - 2) eenmalig € 1.500,-
 - bedrijfslidmaatschap: (tenminste) € 1.000,- per kalenderjaar
- Leden die in aanvulling op de contributie een gift van (tenminste) € 250,- doen, kunnen voor dat jaar de status van Donateur verkrijgen.

Het lidmaatschap loopt van 1 januari tot en met 31 december. Indien u zich als lid opgeeft ná 1 november ontvangt u gratis het lidmaatschap voor de resterende twee maanden van het oude jaar. U betaalt dan contributie over het nieuwe jaar. Indien u zich gedurende het jaar, maar vóór 1 november als lid aanmeldt, betaalt u de volledige contributie over het lopende jaar. Opzegging van het lidmaatschap graag vóór 1 oktober.

De leden hebben op vertoon van hun lidmaatschapskaart gratis toegang tot de permanente collecties van de ruim honderd musea waaraan de Vereniging Rembrandt steun heeft verleend, alsmede tot de ledenvergaderingen en de bijzondere ledenbijeenkomsten. Voorts ontvangen de leden het Bulletin met actuele informatie en beschouwingen door experts en fraaie afbeeldingen van de kunstwerken die met steun van de Vereniging Rembrandt zijn verworven (echtpaar/partnerleden ontvangen één Bulletin). Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met het bureau van de Vereniging Rembrandt.

GEVEN OM KUNST? DE KUNST VAN HET GEVEN!

De Vereniging Rembrandt steunt kunstaankopen van musea ten behoeve van ons openbaar kunstbezit. Van overheidswege wordt dit particulier initiatief fiscaal ondersteund. Voor giften van particulieren gelden onder bepaalde voorwaarden aftrekmogelijkheden voor de inkomsten- en erfbelasting. De Vereniging Rembrandt is geheel vrijgesteld van schenken- en erfbelasting. Zo kan zij optimaal profiteren van uw gift tijdens uw leven of bij erfstelling.

Op welke wijze levert uw schenking meer op?

- Een gift is een schenking uit vrijgevigheid zonder dat daar op geld waardeerbare aanspraken tegenover staan. De Vereniging Rembrandt is gebaat bij elke gift. De gift kan in geld of natura (w.o. kunstvoorwerpen) geschieden en als eenmalige of periodieke schenking gedaan worden. Fiscaal is het het aantrekkelijkst voor u om de schenking in vijf of meer vaste termijnen te voldoen. Voor een dergelijke gift is, evenals bij erfstellingen of legaten, het inschakelen van een notaris nodig. De Vereniging Rembrandt is bereid de notariële kosten voor haar rekening te nemen bij periodieke giften vanaf € 200,- per termijn.
- Door erfstelling of legaat kunt u uw vermogen, een bedrag en/of kunstvoorwerpen nalaten aan

de Vereniging Rembrandt. De bestemming van de kunstvoorwerpen kan worden bepaald in overleg met de Vereniging Rembrandt. Hiervoor geldt onder bepaalde voorwaarden de genoemde vrijstelling van erfbelasting.

- Ten slotte noemen wij de bijzondere mogelijkheid dat erfgenamen de erfbelasting gedeeltelijk voldoen door overdracht van kunstvoorwerpen aan de Staat. U kunt ons hierover raadplegen.

Waarom draagt u bij?

U draagt bij aan de realisatie van de algemene doelstelling van de Vereniging Rembrandt: verrijking van ons openbaar kunstbezit in algemene zin, of aan de verwerving van kunstwerken op een bepaald verzamelgebied. Mogelijkheden zijn: een Rembrandtfonds op Naam of een Themafonds.

Wat is een Rembrandtfonds op Naam?

Een persoonlijke manier van schenken of nalaten. Het is een apart fonds, waarvan de oprichter in samenspraak met de Vereniging Rembrandt de naam bepaalt (bijvoorbeeld de naam van de stichter[s]), de doelstelling en de wijze van besteding. Voor een Rembrandtfonds op Naam geldt een minimum bedrag van € 75.000.

Wat is een Themafonds?

Deze fondsen worden in het leven geroepen voor degenen die geïnteresseerd zijn in een bepaald verzamelgebied. U kunt bijdragen aan een afzonderlijk Themafonds, bedoeld om bepaalde onderdelen van de openbare collecties te steunen, bijvoorbeeld 17de-eeuwse schilderkunst, religieuze kunst, prenten en tekeningen, beeldhouwkunst, kunstnijverheid of moderne kunst. Op deze wijze kunt u daadwerkelijk bijdragen aan kunstaankopen in bepaalde richtingen. De Vereniging Rembrandt kent inmiddels de volgende Themafondsen: Themafonds Zilver, Themafonds Prenten en Tekeningen, Themafonds Glas en Themafonds Schilderkunst 17de eeuw.

Nadere informatie

Wij geven u graag nadere informatie over de vermelde mogelijkheden. Hiervoor is een speciale brochure *Geven om kunst? De kunst van het Geven* samengesteld, die wij u desgevraagd toezenden. Wij nodigen u uit om hierover contact op te nemen met het Bureau (Drs. H.M. Blankenberg, telefoon 070-427 17 20, e-mail: blankenberg@verenigingrembrandt.nl).

Vrije toegang tot de vaste collecties

De leden van de Vereniging Rembrandt hebben op vertoon van het bewijs van lidmaatschap vrije toegang tot de vaste collecties van de musea die sinds de oprichting van de vereniging in 1883 zijn gesteund bij de aankoop van kunstwerken. Dit zijn:

- ALKMAAR** • Stedelijk Museum
- AMERONGEN** • Kasteel Amerongen
- AMERSFOORT** • Museum Flehite
- AMSTELVEEN** • Cobra Museum
- AMSTERDAM** • Allard Pierson Museum
 - Amsterdam Museum
 - Bijbels Museum
 - Joods Historisch Museum
 - Museum Amstelkring
 - Museum het Rembrandthuis
 - Museum Van Loon
 - Museum Willet-Holthuysen
 - Nederlands Scheepvaartmuseum
 - Pijpenkabinet & Smokania
 - Rijksmuseum
 - Stedelijk Museum
 - Stedelijk Museum Bureau Amsterdam
 - Tropenmuseum
 - Van Gogh Museum
- APELDOORN** • Paleis Het Loo - Nationaal Museum
- APPINGEDAM** • Museum Stad Appingedam
- ARNHEM** • Gemeentemusea
- ASSEN** • Drents Museum
- ASTEN** • Beiaard- en Natuurmuseum Asten
- BARNEVELD** • Veluws Museum Nairac
- BERG EN DAL** • Afrika Museum
- BERGEN OP ZOOM** • Het Markiezenhof
- BEVERWIJK** • Museum Kennemerland
- BREDA** • Breda's Museum
- BRIELLE** • Historisch Museum Den Briel
- DELFT** • Legermuseum
 - Museum Lambert van Meerten
 - Stedelijk Museum Het Prinsenhof
 - Volkenkundig Museum Nusantara
- DEVENTER** • Gemeentemusea
- DORDRECHT** • Dordrechts Museum
 - Museum Mr. Simon van Gijn
- EINDHOVEN** • Museum Kempenland
 - Stedelijk Van Abbemuseum
- ENKHUIZEN** • Stg Rijksmuseum Zuiderzeemuseum
- ENSCHEDÉ** • Rijksmuseum Twenthe
- GORINCHEM** • Gorcums Museum
- GOUDA** • Stedelijke Musea
- 's-GRAVENHAGE** • Gemeentemuseum Den Haag
 - Haags Historisch Museum
- Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis
- Museum Meermanno
- Museum Mesdag
- GRONINGEN** • Groninger Museum
- HAARLEM** • Frans Hals Museum
 - Historisch Museum Haarlem
 - Teylers Museum
- HARLINGEN** • Gemeentemuseum Het Hannemahuis
- HATTEM** • Voerman Museum
- 'S-HEERENBERG** • Kasteel Huis Bergh
- HEINO/WIJE** • Museum De Fundatie/Kasteel Het Nijenhuis
- HELMOND** • Gemeentemuseum Helmond
- 'S-HERTOGENBOSCH** • Noordbrabants Museum
 - SM's - Stedelijk Museum
- HEUSDEN A/D MAAS** • Het Gouverneurshuis
- HILVERSUM** • Museum Hilversum
- HOORN** • Westfries Museum
- KATWIJK** • Katwijks Museum
- LAREN** • Singer Museum
- LEEK** • Nationaal Rijtuigenmuseum
- LEENS** • Borg Verhildersum
- LEERDAM** • Nationaal Glasmuseum
- LEEUWARDEN** • Fries Museum
 - Keramiekmuseum Princessehof
- LEIDEN** • Museum Boerhaave
 - Prentenkabinet der Rijks-universiteit
 - Rijksmuseum van Oudheden
 - Rijksmuseum voor Volkenkunde
 - Stedelijk Museum De Lakenhal
- LOOSDRECHT** • Kasteel-Museum Sypstyn
- MAARSSSEN** • Slot Zuylen
- MAASTRICHT** • Bonnefantenmuseum
- MARKEN** • Marker Museum
- MIDDELBURG** • Zeeuws Museum
- NIJMEGEN** • Museum Het Valkhof
- OTTERLO** • Kröller-Müller Museum
 - Nederlands Tegelmuseum
- PURMEREND** • Purmerends Museum
- RIDDERKERK** • Huys ten Donck (alleen de tuinen)
- ROERMOND** • Stedelijk Museum Roermond
- ROTTERDAM** • Atlas van Stolk/Het Schielandhuis (Historisch Museum Rotterdam)
 - Kunsthal Rotterdam
- Maritiem Museum Rotterdam
- Museum Boijmans Van Beuningen
- NAi Nederlands Architectuur-instituut
- Wereldmuseum Rotterdam/Museum voor Volkenkunde
- ROZENDAAL** • Kasteel Rosendael
- DE RIJP** • Museum In 't Houten Huis
- RIJSWIJK (ZH)** • Museum Het Tollenshuis
- SCHIEDAM** • Stedelijk Museum
- SCHOONHOVEN** • Nederlands Zilvermuseum
- SLUIS** • Oudheidkundige Verzameling Belfort Sluis
- SNEEK** • Fries Scheepvaart Museum
- TIEL** • Flipje en Streekmuseum Tiel Sociëteit
- TILBURG** • Audax Textielmuseum
 - De Pont, Stichting voor hedendaagse kunst
- UDEN** • Museum voor Religieuze Kunst
- UITHUIZEN** • Menkemaborg
- UTRECHT** • Centraal Museum
 - Geldmuseum
 - Museum Catharijneconvent
 - Museum Speelklok
- VAASSEN** • Kasteel de Cannenburch
- VLISSINGEN** • Zeeuws maritiem muZEEum
- VOORBURG** • Museum Swaensteyn
- VOORSCHOTEN** • Kasteel Duivenvoorde
 - Weesp Gemeentemuseum
- WOERDEN** • Stadsmuseum Woerden.
- ZAANDAM** • Museum van het Nederlandse Uurwerk
- ZALTBOMMEL** • Maarten van Rossummuseum
- ZIERIKZEE** • Maritiem Museum Zierikzee
 - Stadhuismuseum
- ZUTPHEN** • Museum Henriëtte Polak in De Wildeman
 - Stedelijk Museum
- ZWOLLE** • Museum de Fundatie/Paleis aan de Blijmarkt
 - Stedelijk Museum

VOORJAARSBIJEENKOMST

VAN DE VERENIGING REMBRANDT IN ARMINIUS EN MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN IN ROTTERDAM **ZATERDAG 16 APRIL 2011 VANAF 15.30 UUR**

- Inleiding door prof. dr. Peter Hecht in Arminius
- Bezichtiging van *De collectie verrijkt* in Museum Boijmans Van Beuningen

Inleiding in Arminius

Prof. dr. Peter Hecht is behalve bestuurslid van de Vereniging Rembrandt ook hoogleraar kunstgeschiedenis en fellow van de Vereniging Rembrandt aan de Universiteit Utrecht. In die laatste hoedanigheid is hij gastconservator van de tentoonstelling *De collectie verrijkt* in Museum Boijmans Van Beuningen. In Arminius introduceert hij de tentoonstelling bij de leden van de Vereniging Rembrandt.

De collectie verrijkt

De presentatie *De collectie verrijkt* is een nieuwe opstelling van de westerse kunstgeschiedenis van 1400 tot 1945. Gedurende twee jaar wordt deze collectie verrijkt met topstukken uit binnen- en buitenland. Onder de bruiklenen bevinden zich onder andere het *Portret van Don Ramón Satué* door Goya van het Rijksmuseum, de *Kruisiging* door Giovanni di Paolo uit Museum Catharijneconvent (eigendom van het Rijksmuseum) en het *Portret van een man met een munt van Keizer Nero* door Hans Memling uit het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten in Antwerpen.

PROGRAMMA

- 15.30 uur Deuren open van Arminius
- 16.00 uur Inleiding door prof. dr. Peter Hecht
- 17.00 uur Einde programma Arminius
- 17.15 uur Bezoek aan Museum Boijmans Van Beuningen, ingang Van der Steurgebouw, afsluitend wordt een drankje aangeboden
- 19.30 uur Einde

Portret van een scholier Jan van Scorel

Wij vragen u zich aan te melden vóór 1 april. Dit kan via de site, www.verenigingrembrandt.nl, of door de bijgevoegde antwoordkaart in te vullen en terug te sturen naar het Bureau van de Vereniging Rembrandt.

U ontvangt alleen bericht als wij uw aanmelding niet kunnen honoreren wegens een te grote opkomst.

Foto: studio Hans Wilschut

BEREIKBAARHEID

Arminius, podium voor kunst, cultuur en debat (Remonstrantse kerk, tegenover het museum)
 Museumpark 3, 3015 CB Rotterdam
 Museum Boijmans Van Beuningen
 Museumpark 18-20, 3015 CX Rotterdam

Openbaar vervoer

Arminius en het museum liggen op vijftien minuten loopafstand van het Centraal Station van Rotterdam. Wij adviseren bezoekers gebruik te maken van het openbaar vervoer: vanaf Centraal Station met tram 7 of 20, halte Witte de Withstraat/Museumpark, of de metro, Callandlijn halte Eendrachtsplein. Kijk voor uw route met het openbaar vervoer op www.ns.nl, www.9292ov.nl en binnen Rotterdam op www.ret.nl. *Let op:* in Rotterdam kunt u in de tram en de metro alleen reizen met de OV-chipkaart. Voor meer informatie hierover: www.ret.nl.

Auto & Parkeren

De parkeermogelijkheden in de directe omgeving zijn beperkt en alleen met chippas en/of creditcard (master/visa) te betalen. Er zijn twee parkeerplaatsen gereserveerd voor gehandicapten. In de buurt zijn twee parkeergarages: Parking Museumpark, Museumpark 25 en Parking Westblaak, Westblaak 88 (ingang Hartmanstraat).

VERENIGING REMBRANDT

E-mail: bureau@verenigingrembrandt.nl

Vergeet niet uw Rembrandtkaart mee te nemen!